

előretölt

helyőrség

vajdaság

2024. január 20. VII. évfolyam 1. szám

5 Csík Mónika:
Csillagmese13 Bordás Győző:
Petőfi a szerbeknél14 Branislav Filipović
a 2023-as Desiré
fesztiválról

tárca

HÉTSZER TÉLEN

Verebes Ernő

Télen a támpontok elszürkülnek, vége láthatatlan horizontba költöznek, melybe minden lépéssel belebotlik az ember. Mert ilyenkor a messzeség is fázva belénk költözik. Nem úgy van ez, mint nyáron, amikor minden tekintet egy ingyenutazást jelent, és az azzal járó élményt, mely a felpillantó abbéli képességétől függ, hogy fogékony-e egy ilyen kalandra, vagy sem.

Télen elbizonytalanodik a természeti szépség, és maga sem tudja, mutassa-e azt, amit rejt. Pedig volna mit mutatnia, ahogy az állig begombolkozott, bundát viselő hölgynek is, aki attól fázik, hogy muszáj kabátot öltenie. Vastag ruhát, amibe a hideg segítette, miközben titkon megsimogatta a még meleg, ágyból felkelő testét.

Télen úgy kapaszkodnak egymásba a pillanatok, mintha a mulandóság ívét szeretnék az égre festeni, szivárvány helyett. S amíg végignézzük rajtuk, nem látunk mást, csak magunkat, amint ilyen pillanatokból összerakva, láthatatlanul figyeljük a semmit. Mert felfelé nézve, télen, az ég is föld lesz. Annyira szeretne a közelünkbe férkőzni, hogy ránk ereszkedve, kis híján agyonnyom bennünket. Mi azonban ezt nem bánjuk, hisz szerepünk egyébként is csak annyi, hogy nyomot hagyjunk a földön.

vezérvess

Zsirai László

Kántálás

Szívünket az Úristen
arra idomítsa,
hogy búbánat lelkünket
sose szomorítsa.

Kívánom, hogy az új év
legyen hozzánk méltó,
emberségünk javuljék,
simogassa szép szó!

Mosolyogjon ránk az ég,
pusztuljon a béklyó –
Méltósággal viseljék,
akiknek ez így jó.

Minden dalból derüljön
öröms közérzet,
hogy messzire kerüljön
bennünket a végzet!

Télen tél van. Ezt azért fontos megemléstünk, mert más egy múltó évszak, és megint csak más valami, ami úgy van, mintha nem akarna megszűnni, csak lenni. Ebben mi is hasonlítunk a télhez. Állhatatosságunk az, ami erre kényszerít bennünket. Öcsém mondta egyszer, még gyerekkorunkban, nyár végén: most már elmúlhatna, hogy újra jöhessen. Ez is egyfajta állhatatosság, csak, mondjuk így, dialektikus formában. De ebbe ne menjünk bele, hisz amúgy is benne vagyunk. Most éppen a télben.

Télen a madarak odafent a hideget lebegtetik, mi pedig idelelt fűtünk, hogy jó szokásunk szerint szabadon szárnyalhassunk. Nincs ebben semmi különös, csak annyi, hogy két külön zene szól fenn és lenn. De ezek valahogy mégis harmonizálnak, ahogy Bach ellenpontszólamai, melyek a fejünkben és a zsigereinkben egygyé olvadnak: szépséggé, amit mi így nevezünk. Nevezhetnénk máshogy is, de akkor az másként szólalna meg. Azért fontos olykor elnevezni valamit, hogy annak a fonákjáról is legyen fogalmunk. Télen a lehullott levelek általában a színükre esnek, és a fonákjukat mutatják. A tél a lét fonákja. Nem a pátoszban, hanem betűrendben.

Télen van karácsony is, de nem mindenhol. Vannak a világnak olyan részei, ahol karácsony van, de tél nincs. És fordítva. Viszont ez nem jelenti azt, hogy a mi életünkben minden fordítva is lehet. Számunkra ami fordítva van, az nincs, vagy legalábbis nem normális, ahogy van. Ezt a jelenséget pont azért nem nevezhetjük a reciprocitás elvének, mert ott normális, hogy ami addig fenn volt, az mostantól lenni is lehet, sőt még egy meghatározott értéket is képvisel, úgy, fejre állítva. Persze, csak a reciprocitás elve alapján. De ez semmit nem von le abból, hogy számottevő értékekről számolhassunk be, még télen is.

Télen a Föld felső fele eltávolodik a Naptól, de ez csak számunkra történik így, mert mi itt lakunk. A Földnek talán nincs is felső fele, ezáltal alsó fele sincs. Aminek van fele, ezek szerint biztosan nem a Föld. Félteke viszont van, de ez már egy olyan földrajzi fogalom, amit mi találunk ki. Valaminek a felét csakis mi találhatjuk ki. Sportban például a féltekebajnokságot. Mindennapjainkban viszont egészségünk felét, akit a feleségünknek nevezünk. Petőfi még megkérdezte: Minek nevezzetek? Hát annak, akivel egész lehetsz. Érdekes, hogy a nőknek, akik télen állig begombolt bundát viselnek, és attól fáznak, hogy muszáj kabátot ölteniük, nincs feleségük, csak férjük van. Vagy uruk, de ez a kifejezés mára már idejét múlt. Ehhez viszont a télnek és a féltekének semmi köze. Valami másnak viszont annál inkább.

Télen a Föld nőnemű. Nyilván nyáron is az, de most ez még a jövő zenéje, aminek meghallgatására reményeink szerint lengébb ruhákban kerülhet majd sor.

AKÁR TETSZIK, AKÁR NEM

Kis Kinga

El fogok késni, mindig elkésem, és most sem lesz másképp. Már háromnegyed öt! Tíz perce a taxiban kellene ülnöm, és arról csevegni a sofőrrel, hogy miért nem megy gyorsabban, mindig ilyen sokan vannak az utakon és egyebek. Ahelyett, hogy kapkodva készülődnék, még mindig a fehéren csillogó kádban ülök, és inkább az élettelen csempés falat bámulva a gondolataimat kergetem. Hosszú tevékenység ez, hosszú és fárasztó, már fél órája tart, s közben a fürdővíz jéghideg lett, a testemet libabőr takaró fedi, a vizes hajamtól pedig fázik a hátam, amitől gyenge remegés fog el. Hátradőlök a márványszínű kádban, s a csempén levő víz-cseppeket figyelem, megérintem, majd lassan végighúzom rajta az ujjaim. A tekintetem a vörös ruhára siklik, amely a fürdő ajtajára van felakasztva.

Ide-oda cikázik a tekintetem a ruha vállpántjairól a derekán keresztülhaladva egészen az aljáig. Gyönyörűen borítana be, a barnás napsütötte bőröm elsápadna a vörösrös szín nyújtotta szépségtől. Milyen szép is lenne, a csillogó hóban, persze ha lenne hó. Helyette sár és pocsolya emlékeztet a télre, a levelek nélküli csupasz fák, na meg a kíméletlen, fagyos szél.

Már nem az estélyit nézem, a mennyezetet bámulom, várom, mikor nyílik ketté, és engedni látni a csillagokkal teli eget. Nem! – mondom ki hangosan. – Nem fogok elmenni. – Egy pillanatra a közönyösség ül ki arcomra. – De mit mondok majd nekik? Beteg, igen, beteg vagyok! – ajkam egy kis sé megremeg, s ettől a szavak elvesztik erőteljes értelmüket. – Ez nem jó, nem jó kifogás. – Lassan a hideg víz alá csú-

szom, és nem gondolok semmire, senkire, még magamról is megfeledkezem. A szememet összeszorítom, hogy a víz ne színeze vörösre. Még így, a víz alatt is hallok, hallok a hangokat, amelyek kint dörömbölnek, a fürdő ajtaját ütögetik, és mindig valami mást kiáltoznak. Nem értem, nem is akarom őket érteni, hiszen nincs ott senki, egyedül vagyok a lakásban, sőt az utcában és talán a városban is. A világot nem merem megkockáztatni, hiszen még alig láttam belőle valamit. Egy pillanat elteltével nagy levegőt veszek, s végre kilépek a kihűlt vízzel teli kádból, a víz lecsepeg, végigfolyik a testemen, átáztatja a szőnyeget. A vörös ruhát nézem, majd lehajtott fejjel, magamat megadva szó nélkül elmegyek mellette. Egy jól megszervezett, vesztésre álló küzdelem ez, csakúgy mint a többi.

MANCI ÉS A GRÓF

Tóth Eszter Zsófia

– Na, kivel találkoztam ma a totózóban? – lépett be apa lelkesen a bejárati ajtón. Tavasz volt, a fehér ballonkabátjában viselte, kezében a diplomata táskájá. Zöld szeme örömtől csillogott. Apa minden szombat délelőtt, miután bevásárolt a piacon, elviharzott a totózóba, a Déli pályaudvarnál az úgynevezett kerengőbe, megszokott asztaltársasággal. Együtt nézték át a Sportfogadást, majd tippeltek. Közösén fizették be a totószelvényeket, és ha nyertek, igazságosan osztották el egymás között. Mindig vártam, hogy apa nyerjen a totón, mert akkor különleges édességet vásárolt nekem, például Grandolettit.

– Na, kivel találkoztál? – kérdezte vissza anya. Arcán őszinte kíváncsiság tükröződött.

– Mancival.

– Tényleg? – csodálkozott anya. – De hát nemrég még az a hír járta róla, hogy Bécsben van a menekülttáborban.

Igen, arra emlékeztem én is. Reggel, félálomban hallottam, ahogy apa és anya a konyhában suttogtak erről, miközben apa épp az uzsonnáskenyeremet kente meg, amit magammal vittem az iskolába.

– Nem volt jó ötlet ez a diszsidálósdi – mondta apa anyának. – Én mondtam neki akkor is, amikor erre készült. Ott kint sincs kolbászból a kerítés. Aztán micsoda hülye ötlet az, hogy befizet egy háromnapos bécsi turistaútra, és amikor a busz már

indulna vissza, egyszerűen nem száll fel, hanem ott marad, és jelentkezik politikai menekültnek a táborba. Na, mindegy is – fejezte be apa –, hál' istennek, itthon van. És képzeld, a totózóban dolgozik főállásban, ott találkoztunk. És még egy nagy újság van vele kapcsolatban – nézett apa sejtelmesen.

Manci anya keresztapjának volt a testvére. Nagyon szép. Gyönyörű szőke haját kontyban viselte, és a Bozsiknál vásárolt kötött cuccokban járt. Olyanokban, amelyek kiemelték tökéletes alakját. A piros volt a kedvenc színe. Tudott harsány és laza is lenni, de szerény és dolgos is, ha a munka megkívánta.

– Nem kéne azért ennyire kihívóan öltözködni – mészáros el anyja. – Az ő korában nem illene már ezekben a harsány színekben járnia. Középkorú asszony már.

– Na, monddam vagy ne monddam az újságot? – kérdezte apa.

– Mondjad, persze – válaszolta anya, és rágyújtott egy cigarettára. A halas hamutartóba hamuzott, abba, a kedvencembe, amelyik akkor még nem tört össze.

– Szóval, Manci szerelmes lett. Egy grófba. Úgy hívják a férfit, hogy Bálintfay Bálint – rukkolt elő apa a történettel.

– Micsoda? – hüledezett anya. Akkor, a 80-as években egy igazi gróf felbukkanása számunkra úgy hatott, mintha valaki azt mesélte volna, hogy visszajött a

Holdról. – És hol találkoztak? Mesélj!

– A gróft szegényt kitelepítették az 50-es években – kezdett bele a történetbe apa. – Úgyhogy lecsúszott egzisztencia lett. Főállásban egy gyárban dolgozik. De szeret totózni. Úgyhogy egy nap betért a Déli totózóba, és meglátta Mancit a pult mögött. Szerelem első látásra. Manci ránézett a grófra, a gróf vissza rá, és elveszték mindketten. Már nem kell aggódnunk, hogy esetleg megint disszidálni szeretne. Nagyon boldog. A grófnak van egy társbérlete fent a hegyen, a Költő utcában. Eredetileg övé volt az egész lakás, de a kommunisták ugye elvették. Már össze is költöztek.

– Ez fantasztikus hír – mondta anya. – Manci megérdemelte a boldogságot.

– Arra gondoltam – folytatta apa –, meghívhatnánk őket vendégségbe. Gondolom, a grófnak is jólesne, hogy így örülünk nekik családiról.

– Jó, legyen – válaszolt anya. – Mit csináljak nekik? Töltött csirke jó lesz?

– Igen, azt nagyon finomra süttöd.

Két hét telt el, amikor szombat délben csengettek.

Manci és a gróf álltak az ajtóban, kéz a kézben.

– Mancikám, kerüljetek beljebb – tessékelte be őket apa.

– Tóth Katalin vagyok – mutatkozott be megilletődötten anya.

A gróf olyat tett, amit addig még sosem láttam.

– Kezít csókolom – mondta. – Bálintfay Bálint vagyok.

– És kezét csókolt anyának.

Engem már a neve is lenyűgözött. És olyan szépen, választékosan beszélt. Elegáns ruhát viselt.

– Bálintkám, egy felest? – kérdezte apa. Látszott, ők már a totózóban összelepedtek.

– Persze, Gyurikám, egészségünkre.

Aztán ebéd alatt a gróf mesélt hányatott sorsáról, hogyan kellett a rizsföldeken dolgoznia egy kis faluban a Rákosi alatt. Mindközben Manci végig szerelmes pillantásokkal illette, és simogatta kék eres, ráncos kezét.

– De aztán minden jó, ha a vége jó. Látjátok, most boldog vagyok. Megtaláltam az én Mancimat. Gyertek fel hozzánk, a Költő utcába – mondta a gróf. Rám nézett, és folytatta: – Hamarosan érik a cseresznye, Klári, lenne kedved nálunk cseresznyét szedni, és játszani a kiskutyákkal?

– Persze – mondtam. – Milyen kiskutyájuk van?

– Egy kölyök német juhász. Meglátod, tüneményes jószág.

Apa elégedetten csukta be az ajtót, amikor elmentek. Mindig örült, ha boldog embereket látott maga körül.

– Na? – fordult anyához.

– Hát nem is tudom – mondta anya. – Jó nagy köztük a kor-

különbség. A gróf legalább húsz évvel idősebb Mancinál.

– Na és? – folytatta apa. – A boldogságot nem az évek száma határozza meg. Öröm rájuk nézni.

– Na jól van – hagyta rá anya. – Mikor menjünk hozzájuk?

Éltek aztán sok-sok éven át Manci és a gróf boldogságban fent a hegyen. Amikor a gróf beteg lett, Manci odaadóan ápolta. Utoljára aztán anya keresztapjának temetésén találkoztam Mancival. Akkor már egyetemre jártam.

– Klári, hogy tetszik az egyetem? – kérdezte Manci a halotti toron. – A jog csodálatos tudomány. Az én Bálintom is azt végezte el. Tudod, amióta elment abba a másik világba, ahonnan nem tért vissza még halandó, csak tengék-lengék. Egy dolgot viszont jól jegyezz meg, Klárikám, ha életedben egyszer megéled azt az érzést, amit szerelemnek hívnak, már megérte. És tudod, velünk ez megtörtént. És nem tudhatjuk, hol jön el a szerelem. Látod, nekem a totózóban. Na de nézd csak – vett elő egy fényképet a retiküljéből, ami egy lógó fülű kölyökkutyát ábrázolt –, ő most a kutyám. Enyhíti egy kicsit a magányomat.

Ha Mancira gondolok, mindig úgy látom őket magam előtt, ahogy először léptek be hozzánk a gróffal a lakásba, kéz a kézben, és arra gondolok, hogy semmi sem lehetetlen.

Mellékletünk az Előretolt Helyőrség lapcsalád tagja • Kiadja a **Szekeres László Alapítvány** • A kiadásért felelős: **Somogyi Tünde** ügyvezető • Szerkesztőség: **Farkas Wellmann Endre** (főszerkesztő), **Gruik Ibolya** (felelős szerkesztő), **Mihályi Katalin** (felelős szerkesztő), **Kucor Tamara**, **Lovas Ildikó**, **Jovánovity Patyrek Réka** (szerkesztők) • Szerkesztőségi titkár: **Lapu Beáta** • Tördelés: **Lackó Lénárd** • Korrektúra: **Kávai Mucsi Katalin** • Cím: **Makszim Gorkij 6/A, 24000 Szabadka, Szerbia** • E-mail: helyorseg@szla.org.rs • ISSN 0350-4182 • Terjeszti a Magyar Szó Lapkiadó Kft. (21000 Újvidék, Mišić vajda u. 1.) • Támogató: Emberi Erőforrások Minisztériuma • Támogatáskezelő szervezet: Petőfi Kulturális Ügynökség Nonprofit Zrt.

TÁMOGATTA A
MAGYAR KULTÚRÁÉRT
ALAPÍTVÁNY

Petőfi
kulturális
Ügynökség

CIP – A készülő kiadvány katalógizálása
A Matica srpska Könyvtára, Novi Sad

7+82

ELŐRETOLT Helyőrség, Vajdaság / főszerkesztő Farkas Wellmann Endre
– 1. évf. 1. sz. (2018) –, Szabadka: Szekeres László Alapítvány 2018 –
(Novi Sad: Magyar Szó). – 41 cm.

Elérhető <https://vajdasagihelyorseg.org.rs/> – Havonta. – Megjelenik a Magyar Szó napilap mellékleteként. Elérhető másodkiadás más médiumon: Előretolt Helyőrség Vajdaság (Online) = ISSN 2812 – 962.

ISSN 2812–9954 – Előretolt Helyőrség Vajdaság

COBISS.SR-ID 68580105

HAZA AKAROK MENNI!

Jódal Rózsa

„A napokban fagyok várhatóak.”

Húha! Emlékezett rá, előző évben hányszor fagyott be a kovácsoltvas kapu kulcslyuka. Öngyújtóval, gyufával olvasztgatták a belsejében ragadt jégkristályt. Később ők is beszerezték az agyonreklámozott jégolvasztót. Ugyan, van-e még belőle?

Kibattyogott a kamrába, és sokáig matatott a sok papír- és vászonzacskó, doboz, tégely, lekvárosüveg között a polcon. A feléről már nem tudta, mire szolgál. Mennyi felesleges holmi! Egy élet hordaléka. Alaposan át kellene válogatni őket, és a felét kidobni. De ebben a hidegben? Brr! Majd. Majd a nyáron.

– Megvagy! – csípte nyakon az egyik ragacos üvegecskét.

Jókedvűen meglötyögtette – volna, de az bizony nem adott magáról életjelet. A magasba emelte, hogy a lámpafényben jobban lássa. Vakki szemével sokáig vizlatta, de sajnos csak egy fogpiszkálónyi mézsűrűségű réteg tapadt meg az alján. „No, ebből sem lesz már énekes halott!”

Fogalma sem volt róla, hol vásárolta annak idején – sok évvel ezelőtt. De még ha emlékezne is rá: hol vannak már azok a szűk, naponta felsepregetett görbe utcácskák, amelyeknek még a pázsitos járdaszegélyén is mindig virág nyílt, és hol vannak azok az apró magánüzletek! Mintha az egész város fenekestől felfordult volna. Majd megkérdezi a szomszédot. Az sokat jár-ke, mester lévén jól ismeri az üzleteket.

Autóbussszal el is érte a megadott címet. Megvolt az évi nyugdíjasbuszjegye,

örült, hogy végre használhatja. Hiszen már alig mozdul ki.

A busz zsúfolásig megtelt, úgy kapaszkodtak a vasrudakba, fogantyúkba, egymásba az utasok, mint a heringek. Neki azonban, rápillantva, szinte azonnal helyet kerestek. „Üljön csak le, bácsika... Ott... ott balra van egy szabad hely. Ugye, átadod a helyed a bácsikának, fiam?” „Még hogy bácsika!” – dohogott magában, és igyekezett kihúzni lassan, de megállíthatatlanul egyre kihívóbban püposodó görnyedt hátát. Az ünneplő szürke télikabátját húzta fel, amelyet eddig megkímélt, jelentősebb alkalmakra tartogatott, de most, hogy végre ő is útra kel és városnézőbe indul, úgy érezte, végső ideje, hogy kicsit megszellőztesse. Maga is meglepődött, mennyire örül a váratlan kiruccanásnak.

Vásárlás után nem indult azonnal vissza. Gondolta, ha már kimozdult, körülnéz kicsit a városnak azon a részén.

Mennyi toronyház! Ezt az utcát nem ismeri... Ezt sem. A névadóját sem... Teljesen megváltozott ez a környék...

Megint egy nagyáruház. Mennyi van belőlük! S ez a rengeteg ember! Eddig egy fia ismerőssel sem találkozott. Azelőtt... Valamikor úgy érezte, a fél várost ismeri.

Barátságosan sütött a nap, kellemes volt a séta, de lassan úgy érezte, fárad. Lehuppant egy padra. Vadonatúj pad, még csillogott rajta a festék, de egy léccét már kitörték. Nem volt kényelmes rajta ücsörögni, szúrta a sovány, meglappadt fenekét. Mélyeket lélegzett.

A pad mellett kétoldalt frissen elültetett fácskák egész sora. Gondosan lécekkel vették őket körbe, nehogy meghajlítsa őket egy hirtelen jött szélroham. Nini, a biztonság kedvéért még ki is kötötték őket. Elismerően mosolygott. Hiába, a városi kertészet aztán megadja a módját. De... jól látja? A két legközelebbi mégis derékba van törve. Illetve talán csak hajlítva. Ez lehetetlen! Felállt, megtapogatta az egyiket, majd a földön heverő madzagdarabbal igyekezett úgy-ahogy visszakötözni a támfához. Talán megmarad azért. Szívósak ezek a kis jegenyék. Ismeri őket, valaha sokat foglalkozott, kísérletezett velük.

Elfáradt, visszaült. Lehunyta a szemét. Talán el is bóbiskolt.

Arra riadt fel, hogy fázik. Haza kellene menni.

– Itt hol áll meg a kilences? – kérdezte meg a járókelőktől.

Senki sem tudta. A vállukat vonogatták. „Itt nem is állt meg soha” – mondta valaki.

Felállt, tovább-baktatott. Kicsit széldült.

– A kilences? Kérem... Vagy a tizenegyes – fordult időről időre egy-egy barátságosabb kinézetű elhaladóhoz. A fejüket rázták, ő pedig tovább-botorkált.

– Üljön a tizenhármásra – ajánlotta valaki.

– Inkább a tizenkettesre – ajánlotta egy másik.

Zavartan kapkodta a fejét, és csak ment, ment tovább vaktában.

Később felült valamelyikre. Mintha le is szállt volna, hogy újra felszálljon egy másikra. Volt, hogy feltuszkolták. „Ez a megfelelő lesz, meglátja” – biztatták.

– Haza akarok menni! – ismételtette magában konokul.

– Hol lakik?

– A Dušan cár utcában kell le szállnom – suttogta. Mintha a levegő is fogyóban lett volna körülötte.

Megint autóbuszban ült, valaki a jegyét is szabályosan bekattintotta. Később leszállt, mert azt mondták, itt szálljon le, s ő szédülő, kissé kótyagos fejjel lekászálódott.

Ismeretlen volt a környék, az emberek.

Hol vagyok? Haza akarok menni! – motyogta.

Egy kerítésbe kapaszkodott. Később egy villanykarót karolt át, úgy pihent. Egyre nehezebben lélegzett.

– A kilences? Itt áll meg? – kérdezte elhaló hangon valakitől, akit valahogy már csak homályosan látott.

– Itt. Most szállt le? Hová igyekszik?

– A Teodor Pavlovics utcába – mondta akadozó nyelvel.

– Akkor csak menjen át itt a zeb-rán... Várjon, majd átvezetem.

Megállt a sarkon, nekitámaszkodott az első ház terméskő falának. Hirtelen nagyon nehéznek, éktelenül súlyosnak érezte a kabátját. Megpróbálta lerángatni magáról, de egyszerre valami álomosság- és fáradságféle kerítette hatalmába. Egyre szorosabban kapaszkodott a kőfalba, de érezte, gyengül a karja, hamarosan leválik róla... Akkor mi lesz?

Üresnek érezte a fejét. Mintha a kabátjában sem ő maga volna. Ez egy üres szürke nagykabát. Ő meg akkor hol van? Valami forgást, körforgást érzett. Jéééé – ringlispil. A tér vele és a többi, vele együtt a körhintán egyre sebesebben sergő-forgó gyerekekkel, meg a lent ácsorgó szájatíakkal.

Forognak, egyre csak forognak. Körbe, körbe... És egyre gyorsabban. Ez a körhinta sosem áll le?

– Rosszul van? Tudom, hogy ebben az utcában lakik. Láttam néhányszor. Hányas szám? Odavezetem.

– A nyolcas – lehelte valami ködön át, és tehetetlenül hagyta, hogy vezessék. Vezessék, vonszolják. Mintha már ketten karolták volna.

– Haza akarok menni!

– Ez a nyolcas.

– A nyolcas. A nyolcas. Itthon vagyok. – Nem is emelte fel a fejét. Olyan nyugodt lett egyszerre. Olyan megbékélt. A helyén van már. Végre. Hálásan bólogatott. – Köszönöm.

– Már csengettünk, de senki sem nyit kaput. Úgy látszik, senki sincs idehaza.

– A nyolcas. Itthon vagyok! Hazaértem.

– A kabátzsebét... – hallotta valahonnan messziről. – Nézzük meg a kabátzsebét, hátha van nála kapukulcs.

Ott volt.

A szomszédok kinyitották a kaput, de a bejárati ajtót nem a megtalált kulcs nyitotta. Megkerülték a házat, és a hátsó ajtón próbálkoztak.

A zajra felbukkant a manzárdajtóban a fia.

– Te itthon vagy? – kérdezte Fehér szomszéd. A hangjáról eszébe jutott a neve.

– Már mióta csengettünk! A füleden ülsz?

– Fent nem hallani a kapucsengőt. Oda nem vezettük fel a kábelt. Édes-

anyám nincs itthon. Mi... mi történt a faterommal?

– Azt én nem tudhatom. Gyere, segíts betámoogatni... És ki ne eresszék többé az utcára! Egymagát.

Mit? Hogyan? Engem?

– De hát... eddig még sohasem... A fiam hangja!

De ez a homály! És ez a gomolygás itt körülöttem. Honnan termett itt most egyszerre ez a tömeg?...

A jól ismert illatok. Ez a konyha. Csak megkapaszkodhassam már valamiben!

Először a nappali fehérre lakkozott ajtófélfáját ragadta meg. Valósággal rátapadt. Szélfúttá kipirosodott arcát oda-szorította a langyos, sima fához. Végtelen megkönnyebbülést érzett.

– Apa! Édesapám! – ölelte át a fia. – Gyere, majd betámoogatunk a heverőre. Megpihensz egy kicsit. De hát hol voltál ilyen sokáig? Anya már a szomszédban keresget, hátha átmentél hozzájuk.

– Hagyjál... Egy kicsit hagyjál még így. Pihenni... Pihenni.

– De hát...

Most olyan jó. Végre hazaértem. Itthon vagyok!

Érdekes. Az egész felsőteste hátrafe-szül, mint Dezső bácsinak, a nagybátyjának, aki, valahányszor elesett, sosem előrebukott, hanem mindig hátrafelé, a há-tára esett. Ez valami családi lenne náluk?

Átölelte az apja derekát, és könnyes, megdöbbszent arcát ehhez a mereven, gör-csösen hátrafe-szülő, egyszerre nagyon elfáradt hához szorította.

vers

Klemm József

Vándorúton

Isten gyermekei poros úton jártak, kettesével, akár óvodások, katonák, koporsót úzó gyászmenet. Mögöttük én is. Utánuk én is.

Isten gyermekei hosszú ágat törtek erdőszéli fákról, tövises ágakat fehér akácról, önostorozáshoz, koszorúzáshoz. Mögöttük én is. Utánuk én is.

Isten gyermekei ólomszín eget néztek, fürkészték, parányi rést, netánha repedést keresve boltozatán. Mögöttük én is. Utánuk én is.

Isten gyermekei génjeikbe égett mantrákat mormoltak, ismét s megint újra, nem találván bennük kezdetet és véget. Mögöttük én is. Utánuk én is.

Isten gyermekei estve célba értek, mire vágyakoztak, mit folyvást kerestek: ahonnan indultak. Mögöttük én is. Utánuk én is.

novella

A POSTÁS

A kora tavaszi napfény előcsalogatta a balkonládában szunnyadó virághagymákat. A nemrégiben fölhelyezett virágmin-tás függöny ráncain átszűrődő sugarak szép napos időt jeleztek. Mónika hunyorgott. A telefonja kijelzőjén anyja szülinapi üdvözlője: Harminckét éve tettél anyává! Isten éltesen! Jellemző, gondolta Mónika, a lánya szülinapján is csak magáról tud beszélni. Milyen jó, hogy tavalyelőtt huszonegy órányi repülőútra költözött. Azóta az ausztrál partokról küldi a fényképeket, amelyeket Mónika szerencsére félnapos időeltolódással kap kézhez. Nagyjából ugyanekortól csak üzenetekben értekeznek: hogy van a nagymama, kiváltotta-e a gyógyszerét, és keresett-e már mellé ápolónót. Mónika szívesen ellátja a nagyanyját, nincsen ezzel semmi gondja, de ezt az anyja nem érti, vagy nem akarja megérteni. Mónika úgy érzi, magától értetődő, és semmi különös nincs abban, hogy gondozza az asszonyt, aki lényegében fölnevelte. A másfél szobás lakótelepi lakásban kényelmesen elférnek ketten, illetve hárman, mert velük él Ennis, az ivartalanított szürke kandúr is, bár ő időnként kijár a teraszra át a lakótelep melletti parkba gyíkokat fogni.

Egyiküknek sincsenek különleges igényei, legkevésbé Mónikának, aki pont olyan semmilyennek érzi magát, mint amilyen a neve. Se kövér, se sovány, se szép, se csúnya. Még csak rés sincs a fogai közt, hogy instasztár lehessen.

Mónika betegápolási segélyből látja el a nagymamáját, és fordít néha, abból pedig a macskáját. Anyja szerint idegenvezetőnek kellett volna lennie, ezért kisgyerekkora óta magánangolórákra járatja. Ennek legalább volt értelme, így a neten fellelhető filmek mindegyikét eredeti angol szöveggel nézheti. Mónikának egyetlen saját döntése volt, a kandúr elkeresztelése a Brokeback mountain cowboyáról, mert a tévében épp ez a film ment, amikor a szomszéd becsöngetett a macskával. Az utcán találta, de neki nem kellett. Mónikának sem, de ezután minden héten egyszer, amikor pelenkát meg más egészségügyi dolgokat vett a mamának, Ennisnek is jól bevásárolt prémium macskatápból, és egy alkalommal vett neki egy puha kosarat is, kockás párnával. Közben az egész világot megfagyasztotta a járvány, úgyhogy Mónika még a ritkánál is ritkábban hagyta el a lakást. A húsvéti hosszú hétvége előtti reggelen kiengedte Ennist gyíkászni, és elindult beszerezni a legfontosabbakat. Gondolta, a hétvégét kihasználja arra, hogy lőjön egy-két jó fotót Ennisről, hátha a kandúrt majd háromnál többen tetszikelik az

instán. Útközben belefutott a szomszéd háztömbben élő ősz hajú asszonyba, aki több zacskó felnőtt pelenkát cipelt a huszonéves, ágyban fekvő fiának. Mónika köszönt, de közben azon morfondírozott, hogy hagyott-e ez a nő a közeli gyógyszerárban pelenkát, vagy az egész készletet elvitte. Mónikának nem volt kedve a központig gyalogolni, sietett volna haza, hogy az ebédre hazatérő kandúrt lefényképezze az új nyakörvében, miközben cukiskodik. Bár olyat Ennis csak ritkán csinál, ő annál komolyabb fickó. De majd Mónika szelídít rajta a fotó erejéig. Hazaérve azonban hiába várta Ennist a pöttös tálkába kikészített prémium macskatáppal, a kandúr nem jelezte a jól ismert, rekedtes nyávogással hazatértét. Kárnak kiabálta föl a fél lakótelepet annak reményében, hogy meglátja a park fái közt a szürke kandúrt. Besötétedett már. A hűvös tavaszi levegő a nyitott ablakot takaró szúnyoghálón keresztül bekúszott a szobába. Mónika feszülten várta, hátha megjelenik Ennis alakja az ablakban. Az esti csöndben egyszer csak meghallotta az ismerős nyávogást, és a következő pillanatban Ennis fölugrott az ablakpárkányra. Végre. A macskája ott volt, épen és egészségesen, mintha mi sem történt volna. Mónika becsukta a méltóságteljesen besétáló kandúr után az ablakot, és elé tolta a tálkáját. A macska azonban elfordította a fejét, tett egy tiszteletkört a szobában, majd beugrott az ágyba, és lustán összegömbölyödött. Mónika nem akarta elhinni, hogy a kandúr egy csöppet sem érzi magát rosszul, hogy ennyi aggodalmat okozott, csak egy lapos pillantás tellett tőle, jelezve, számára eljött az alvás ideje. Mónika kissé morcosan rúgta félre a teli tálat, majd lefeküdt Ennis mellé. Ahogy óvatosan megpróbálta odébb tolni a már szendergő állatot, döbbenetesen vette észre, hogy Ennisnek, az egész napos kirándulás ellenére, becsületesen kerekedik a pocakja. Hát ezért nem akart vacsorázni! – döbben rá Mónika némi megnyugvással, de a következő pillanatban már ébredezni kezdett benne a düh, ahogy világossá vált számára, a macskáját bizony megvacsoráztatták. Nem értette, egy idegen hogy veheti a bátorságot, hogy enni adjon más háziállatának. Bizonyára egyszeri eset volt. Egy lakótelepi öregasszony megsajnálta a jövőbeni instaherceget, és megvendégelte tejes kenyérrel. A következő napokban pontosan ugyanilyen forgatókönyv szerint zajlottak. Ennis reggel elhúzta a csíkot, éjjel pedig teli hassal érkezett meg, és fintorgott egy sort a macskatápos edénykéje fölött, mielőtt elvonult aludni.

Mónikában forrt a méreg. Végül fogott egy DVD-író filctollat, és szép olvasható, nyomtatott betűkkel ráírta a nyakörvére: NE ETESS!

De másnap sem változott semmi.

Úgyhogy Mónika varrt egy icipici szütyőt, és ráakasztotta a kandúr nyakörvére. Azt remélte, a benne található levele már eljut ahhoz, aki elcsábította tőle Ennist. NE ETESS A MACSKÁMAT! A nagyobb nyomaték kedvéért még hozzátette: NEM ESZI MEG ITTHON A SZÁRAZTÁPOT.

Ennis szokásához híven, a szütyővel és a levelkével a nyakában, mit sem sejtve vette meg az irányt szokásos útvonala felé. Este korábban érkezett, és Mónika biztos volt benne, hogy célba ért az üzenete. De megdöbbenésére Ennis kerekedő hasa megint arról árulkodott, hogy a macskát megették. Vagy valaki direkt szívhatja őt? Dühösen tépte le a nyakövre kötözött tartókát. A szürke kandúr nem szokott hozzá a durva mozdulatokhoz, sértődötten vonult félre, és most már akkor sem evett volna a neki kikészített falatokból, ha történetesen korgó gyomorral érkezik haza. A feltépett szütyőben Mónika egy kockás papírt talált. Nem olyat, amilyent reggel behelyezett, hanem egy hanyagul kiszakított, gyűrött fecnit, remegős kézírással. De ahelyett, hogy bocsánatkérést fogalmazott volna meg az illető, vagy legalább magyarázatot adott volna, a következőt írta: ADJÁL NEKI TE IS CSIRKEPAPRIKÁST, AZT SZERETI!

Mónika nem akart hinni a szemének. Úgy érezte, hogy ez az ember, aki szeretett macskáján keresztül ilyen pofátlan módon alázza őt, túltesz mindazokon, akik eddigi életében bántották, és még azokon is, akik semmibe vették. Egész éjjel töprengett, milyen frappáns bosszút állhatna ezért az arcátlanságért. De nem jutott eszébe semmi. Úgyhogy döntést hozott, mostantól Ennis nem járhat el otthonról. Szegény kandúr azonban mit sem sejtve a háta mögött zajló hidegháborúról, olyan kétségbeesett nyivákolást rendezett, hogy délelőtt tizenegyig bírta Mónika idegekkel. A macska szabályosan kirepült a nyíló balkonablakon.

Este a kandúr nyakán üzenet fityegett, ugyanazzal a reszketős kézírással: LÁ-TOM, MEGHARAGUDTÁL. NEM AD-TAM NEKI ENNI!

Hála istennek, megjött az esze, konstatalta Mónika, és végre némi jutalomfalat segítségével sikerült pár instafotót lőnie szegény állatról, aki egyáltalán nem értette, miért nem kap már végre valakitől egy rendes adag vacsorát, hogy aztán éjszakai nyugovóra térhessen. A sok kedvelés reményében készült Ennis-fotók Mónikát is jobb kedvre derítették, így a kioktató üzenet helyett csak egy köszönömöt írt a napi kirándulására induló kandúr nyakörvére. Este meg is érkezett a válasszal. HOGY HÍVOD? Mónika elnevette magát, mert arra gondolt, mi lenne, ha azt írná, Cirmi. De aztán úgy volt vele, hadd töprengjen a kedves ismeretlen. Másnap a kandúr nevével a nyakában lépett ki a tavaszi napsütésbe. Sötétedéskor jött az üzenettel: JÓ KIS SZERELMES FILM. Mónika szerint ez egy nagyon szép szerelmes film inkább, de azért meglepetéssel vette tudomásul, hogy valaki, aki vele együtt ismeretlenül gondozza a háziállatát, felismerte a főszereplő nevét. Nem hitte volna, hogy

a lepukkant, görbebotos lakótelepi lakások egyikében van valaki, aki látta Ennis névadó filmjét, és úgy tűnik, kedveli is. Mónika hasonlóan érezte magát a főszereplőhöz, aki egész életében azért nem volt boldog, mert nem vállalta valódi önmagát. Pedig Mónikának nem kellett megküzdenie sem a másságával, sem a túlsúlyával, sem a pattanásos bőrrel. Csak a láthatatlanságával.

Ettől kezdve Ennis a tudtán kívül kézbesítési feladatokat látott el, buzgón falatozva hol itt, hol ott. Az ismeretlen személy Ennis filmjén kívül egy halom másik filmet is ismert, amelyeket Mónika is kedvelt, és ajánlott más izgalmasakat, amelyek kitöltötték az estét, miközben a macskára és az újabb levélre várt. Mónikát boldogsággal töltötte el ezekben az időkben, hogy van valaki, akivel válthat néhány értelmes mondatot, még ha közvetítőn keresztül is. A mamája állapota egyre romlott, sokszor már azt sem tudta, hogy hívják az őt gondozó unokáját. A lánya nevéen szölongatta, ha szüksége volt valamire, de olykor a saját anyjának hitte, és veszekedett, mint annak idején hatévesen, ha nem akarta meginni a reggeli kakaót. Ennis pedig egyre kerekedett, már huszonöt követője is akadt az Instagramon, és nap nap után lejárt a rejtélyes távot az ismeretlen lakása és Mónika balkonja között. A filmek után jöttek a sorozatok, aztán a zeneszámok, végül a könyvek is. A karanténok vége lett, de Mónika csak abból vette észre, hogy a reggeli bevásárlásokon az emberek nem pakolták haza a sarki kisbolt felé. Reggelente elbúcsúzott a levelét kézbesítő Ennistől, gyorsan ellátta a nagymamát, és belevetette magát az ismeretlen által ajánlott filmek megtekintésébe. Néha még szelfizett is, habár nem találta őket olyan jónak, hogy megossa a világhálón. Egy este azonban Ennis nem jött. Hiába hagyta nyitva Mónika az ablakot a kandúrt és az üzenetet várva, reggelre sem került elő. Mónika teljesen kétségbeesett. Rettenetes aggodalom fogta el, hogy miért nem érkezett még haza a macska, és hát a levél, amit vár... Most döbben rá, hogy semmit nem tud a levelezőpartneréről, csak annyit, hogy szereti Ennist, mint ahogy ő is. Nem tudta eldönteni, mit nehezebb elviselnie, a kandúr hiányát vagy annak az érzésnek az elvesztését, hogy a mindennap kapott levelek által nincs egyedül.

Kinyomtatott néhány jobban sikerült fényképet a macskáról. Ráírta a telefonszámát is, abban bízva, valaki látta az elkóborolt állatot. Gondolkozott, hogy a kandúr nevét ráírja-e a nyomtatványokra, de végül nem tette. Ennis ugyanis inkább hajlandó volt a cicicire hallgatni.

Pár nappal később esemes érkezett Mónika telefonszámára. Nálam van Ennis, jött az üzenet egy ismeretlen számról. Majd újabb esemes, a pontos címmel. A szomszédos tömbházak egyike volt a megadott házszám. Mónika úgy, ahogy volt, elrohant otthonról, csak papucsot húzott. A negyedik emeletre kellett fölcaplatnia, már alig pihegett. Megnyomta a csengőt. Csoszogást hallott. Az ősz hajú asszony nyitott ajtót. A macska miatt? – kérdezte. Bent van a fiammal. Mónika belépett. A kis szobában ketten feküdtek az ágyon. Ennis mancsa be volt kötözve.

A laminált padlón egy színes újságpapírra tett műanyag edénykében ott lapult némi maradék csirkepapríkás.

vers

Blazsanyik Zsasklina

Katarzis

Tocsogó vízben,
Az esőtől vétlen,
Üveges szemmel,
Némán meredek előre.
Reszketek,
közben belül széthasadni érzem szerveim.
A hát egyenes, megfeszül, monoton lépteit követi a lábunk.
A feszülő bőr megreped,
Kifúj, kifúj...
majd újra levegőt vesz.

CSILLAGMESE

Csík Mónika

Azon a télen rettentő hideg keserítette meg a falusiak életét. A kutak gyomrában gyémántos tömbbé vált a víz, meghasadtak a házfalak, a madarak röptükben odafagytak az ég pereméhez, s még a füst is, ahogy előbodorodott a kéményből, karikába dermedten hullott alá, s gurult végig a kanyargó kisutczákon.

A legöregebb falubeliek sem emlékeztek ilyen télre, pedig az ő meséik hosszúra nyúltak vissza az időben, és sok csodaság megesett bennük. Hanem az a hideg! Visszagondolni is borzongató! Kislány voltam még akkor, bodor hajú, térszoknyás, nem ilyen vénasszony, aki már nehezen öröli a szavakat fogatlan ínyével. Akkoriban még úgy másztam fára, ahogy a mókusok, úgy ugrottam egyik kőről a másikra, ahogy a zergék, és úgy tudtam kacagni, ahogy soha később.

A nagy hideg mindent megváltoztatott. Az emberek arcáról eltűntette a mosolyt, helyette könnyeket fakasztott a szemükből. Csak sírt-sírt minden falubeli: gyerekek, lányok, asszonyok, férfiak, hajlott hátú aggok, zokogás visszhangzott a házak meghasadt falai között. Mindenki a gyümölcsérlelő meleget siratta, s attól rettegtünk, hogy a télnek tán nem is lesz soha vége, s ott maradunk könnyeink koppanó gyöngyei között az idők végezetéig.

A nagy hideg egy végtelen, álomtalan éjszakán kezdődött. Akkor vettük ugyanis észre, hogy elmaradt a reggel. Hiába érezte úgy mindenki, hogy sokkal többet aludt a kelleténél, és hogy a napfénynek már be kellene kukucskálnia az ablakokon, nem akart megvirradni. Csak a tintaszín égbolt feszült a fejünk felett, egyetlen csillag sem világított rajta. A holdat láttuk mindössze, kezdetben gurult erre-arra, de csillagok híján nem tudta eltalálni a helyes útirányt, így egy helyben világított, akár kikapcsolva felejtett lámpás.

Az emberek sügtak-búgtak, riadtan találgatták, vajon hová tűnhettek a csillagok, és hogy csillagok nélkül hogyan tud a hold hazatalálni, átengedve az égboltot melengető párjának. Hiába azonban a sok sepegetés és sugdolózás, az emberek nem tudták megfejteni az eltűnt csillagok rejtélyét, a hold pedig továbbra is ott várakozott haloványan és magányosan a tintaszín ég közepén.

A falusiak futottak fűhöz-fához segítségért, hasztalan. Még az erdőszéli javasasszonyhoz is elzarándokoltak, s faggatták, tudna-e gyógyírt e világnagy bajukra, de a javasasszony csak a fejét ingatta. Hiába vizsgálta a jósláshoz használt csirkecsontokat, azok nem mutattak megoldást. Hiába figyelte a levegővel teli bárányhólyagot, amelybe nézve a jövődőt lehetett látni, a hólyag belseje homályos maradt. Hiába tört fel megszápuult kacsatojásokat, hogy zavaros, bűzlő belsejükből kislabilizálja a titok nyitját, a tojások ez alkalommal nem voltak a segítségére. Hanem egy révületből kelve, mintha ködös, kusza, riasztó álomból ébredne, elfehéredett a javasasszony szeme, teste libegett varázstégelyei felett, és zengő hangon valamiféle kislányt emlegetett, egy gyereklányt, ki csillaggal a vállában született. Ó fogja megtalálni az elveszett csillagokat – suttogta a reszkető falusiaknak. Azok csak úgy iszkoltak hazáig rémületükben. Nem is csoda, hisz nem látták még a javasasszonyt ilyen révületbe esve, ráadásul az is nyugtalanította őket, amit megtudtak tőle, hogy egy kislány lehet a megmentőjük. Hisz mit lehetne egy kislány? Ráadásul hol lehet egy ilyen különleges gyereket előtalálni?

Mindössze a bábasszony emlékezett arra, hogy a fogadós felesége néhány évvel korábban egy olyan gyermeknek adott életet, akinek a vállán csillag alakú anyajegy látszott. Háttha ő lesz az, akit keresnek, buzdultak fel az emberek, és hamarosan már ott dörömböltek a fogadós, azaz édesapám házában kapuján.

– Add ki a lányodat, fogadós, hadd árulja el nekünk az eltűnt csillagok titkát! Legyen már ennek az örökös éjszakának, ennek a szörnyű hidegnek vége!

Az anyám hiába sopánkodott, hiába jajgatott, hogy csepp még a lánya, mint a tavaszi rügyek, hogyan tudna ilyen védtelen teremtés ekkora bajban segíteni, az emberek kiáltoztak, engem követeltek,

az öklüket rázták, hogy ha nem hoz elő az apám szépszerével, kövenként bontják le körülünk a falakat, s úgyis rám találnak.

Az anyám kikísért hát közénk.

Az emberek azonban hiába kérdezték, nem tudtam semmit a csillagok felől, csak simultam anyám szoknyájához.

– Ha nem tud felelni, küldd el világgá, hátha vezet a Mindenható, és rátalál a csillagokra! – követeltek, az apám pedig, a halk szavú fogadós, nyilván félve a falusiak haragjától, megparancsolta anyámnak, hogy tarisznyaljon fel.

– Indulj az erdő felé, talán segít rajtad a javasasszony – súgta a fülemből apám, és jajongó anyámat a házba küldve, a tömeg megkönnyebbült morajlására, utamra bocsátott.

Sietve összecsomagolt batyummal a hátamon megindultam a rengeteg felé. Jól ismertem az utat, hisz a többi gyerekekkel sokat gombásztunk arra nyaranta. Hogy elcsendesítem a szívemet, az anyámtól tanult dalt, *A vándor dalát* dúdolgattam.

*Ne félj, ne reszkess, kicsike lélek,
hisz barátaid a füvek, a fák,
kanyargó ösvény vezet lépted,
énekelj neki a vándor dalát.*

*Körötted sötét, sűrű homály van,
barátod az is, magába rejtő,
árnyak kísérek, ha jössz s ha mennél,
óvja lépteid a kerek erdő.*

Miközben énekeltem, arra lettem figyelmes, hogy susognak a bokrok, mintha dallamra mozdognának vesszőiket, recsegnek a fák, mintha dallamra vernék a ritmust, a kövek koppanva verődtek egymáshoz, mint a hangszertök magvai, s az avar zizegett a nyomomban, mintha kecskebörduda tenné tánclepésekhez. Hamarosan velem zenélt az egész erdő. Én pedig felbátorodva, egyre hangosabban énekeltem, újra- s újrakezdve *A vándor dalát*. Erre a bokrok rejtekéből indakarok tekeregtek elő, s kúszni kezdtek fel, a bokámon, a lábam szárán, hamarosan már a derekamat fonták körbe, aztán a magasba emeltek, és lendítettek a tintaszín ég felé. Mire egyik inda felemelt, máris elengedett, helyébe újabb tekergőzött, az is lendített előre, újabb indakarok közé. Röppültem a titokzatos erdő felett, közben énekeltem, ahogy a torkom bírta.

Kicsi erdei tó felett állapodtak meg velem az indák, és finoman leejtettek a tó befagyott tükrére. Ahogy megmoccantam a jégen, megcsúszott a cipőm talpa, fenékre estem. Megpróbáltam felállni, de ismét kicsúsztak alólam a lábaim. Négykézlábra álltam végül, óvatosan egyenesedtem fel, és araszolva indultam meg a jégen. Könnyen haladtam, lendülettel löktem magam, hamarosan már siklottam is. Pörögtem, forogtam, kerengőztem a jégen, miközben muzsikált köröttem az erdő. A talpam nyomán, a tó mélyén egyszerre pislant valami. Előbb halványan, aztán fényesebben. Nyomában másik, harmadik, hamarosan pontok sokasága csillámlott. Ekkor vettem észre, hogy a tófenéken csillagszönyeg hever, a szönyeg közepén pedig az erdőszéli javasasszony illékony alakja tűnt fel, ahogy mosolyogva int, mintha hívna, majd kecses mozdulattal örvényt kavart a csillagok közé.

– A hold eltűnt lámpásai! – kiáltottam, örömben ugorva, hármat pördülve magam körül. Topantásom nyomán megroppant a jég, pókhálószerű erezet futott szét a felületén, és hangos recsenéssel milliónyi kristályra hullott szét. A felkavart csillagörvény erre előtört a mélyből, egész a tintaszín égig, én magam pedig alámerültem, az iszapba ragadt csillagok közé.

Az ágyamban fekve tértem magamhoz. Anyám épp borogatást tett a homlokomra, aztán kedves hajkefémet hajolt, s fésülni kezdte éjszínű hajfürtjeimet.

– Lám, már nemcsak a válladon viseled a kiválasztottak jelét – suttogta, s mutatta a fésűt. Csillagok fénylettek benne, akárcsak maroknyi szentjánosbogár.

MÉGIS, KINEK AZ
EMBERSÉGE?

Juhász Zsuzsanna

Kit küldtél te ide, Istenem? Miféle alfaját vagy változatát? Mert embernek ember. Úgy néz ki, mint én.

De láttam magam, Uram, láttam, ahogy előregörnyedő hátára csapok, hogy elúzzem innen. El én, Uram. És ha engedné, nem a kezemmel csapnék rá, hanem vesszővel. Ha lehetne, meg sem érinteném, pedig nem ragályos beteg. De hozzányúlni akkor sem szeretnék.

Inkább csaláncsokkal üzném el innen. Pedig ez itt nem is templomod, Uram. Csak egy munkahely. Egy kegyhely, amit megőriztél nekünk ebben a munka nélküli világban.

Voltál olyan kegyes hozzánk. Vagy velünk, vagy hogyan is kell mondani. Mert eddig nem kegy volt a munka. Csak volt, és kész.

De ez az ember itt másodállásba jött. És tényleg rohanva, előre-görnyedve jár. Mutatja a főnökünknek, hogy a keze már ott is van, és csinálja is, amit kell. Bár ő még, az alteste, oda sem ért.

És mondja is, de tényleg, hangosan vagy csak magának mondja sokszor, hogy kitartás. S ez a szó nálunk baljós, ezt Szálasi mondta egy rossz háborúban, és ezzel a kitartással még ezrek, százezrek haltak meg hiába. Hisz mi pattantunk meg legutoljára a németek mellől. És mi küldtük az utolsó percekig is a zsidóinkat haláltáborokba. De ez az ember mintha nem emlékezne semmire.

Ő fel van mentve minden alól, ő olyan, mint egy veszélyeztetett terhes. Kímélni kell, mert neki hitele van. Igaz, már csak két évig. Nagy mázlista, mert annyit még biztosan kibír. És fia is van, második diplomáját szerző fia, akit egyedül nevel régóta, és akit most már készre is nevel, ha beledöglik is. A két helyen végzett munkába.

De nekem akkor sem tetszik ez, Uram. Ez az alázkodás, ez a folytonos, főnöknek szóló nyíli-nyáli. Mert ez akkor is ilyen, ha a főnök nincs sehol a láthatáron. És ezzel az alázattal és szuper-gyorsasággal lejjebb veri az értékünket, Uram. Már ő lett a bezzeg munkatárs. Vele vesszőz szóban a főnökünk bennünket. Bennünket, akik hosszú évek óta folyamatosan termelünk neki. És ez az ember ráadásul csak olykor jön, pénzért jön, és kipihenten jön a másik munkahelyéről. Mi pedig folyamatosan le vagyunk terhelve.

Hát miféle igazság ez, Uram? Tehetünk-e mi róla, hogy őt még két évig a bank, a földönfutóság fenyegeti? Tehetünk-e róla, hogy alatta jó ideje reng a föld? Hogy összeomlik az egzisztenciája és vele a háza, a fia jövője es... ő? Ő nem, Uram, biztos vagyok benne, hogy ő már nem rendülne meg semmitől.

Őrajta páncél van már. Őt már nem éri el semmi bántás, semmi fíkozás.

Semmi vessző a hátán. Hogy ki innen!

Mert mondta kezdetektől fogva, és mondja most is, hogy én alkalmazkodom.

Hát miféle kaméleont eresztettél ránk, Uram? Miféle emberbőrbe bújtatott kaméleont? Aki csak zsákmányolni van mindenütt a fán. Megkapaszkodni csendben, és elkapni mindent, ami mozog.

Csak ő pont fordítva csinálja. Mozog, gyorsan mozog. Mozog, és elkapdos minden lassút, tetzesztát.

Mert mi azok vagyunk, Uram. Neki azok. Lassú testűek.

És fontolgtató agyú, hülye érző lelkek. Főleg hülyék, mert nem értjük, nem az a világ jött el, amiben még szabad érezni.

És őneki nem is ég az arca a szegénytől, amikor nyalizik a főnöknek. Csak a mi pofánk ég helyette. Mert mi ezt nem szoktuk, a mi főnökünk nem is szereti, ha hízelegnek neki. De ettől benyel minden hízelkedést. Biztos nagyon jól csinálja. Igaz is, úgy eszi ölében tartva a munkaebédet, mint valami alamizsnát. Mintha csak ennyiért dolgozna. És fizetést már nem is kéne neki adni. A hálásan kanalazott leves meg olyan a tulajnak, mintha hájjal kenetnének. Jó vastag neki is a bőre ezek szerint.

És akkor ugyan mondd meg, Atyám: kinek is kellene itt ember-ségesnek lenni? Nekünk-e őhozzá? A szegény, ártatlan, egyedülálló adósrabszolgálóhoz? Aki miatt a felére zuhant máris az értékünk, bár a bérünk még nem. De azért máris hozzá vagyunk igazítva. Több szidást kapunk, mint dicséretet mostanában. Pedig ugyanúgy dolgozunk, sőt talán gyorsabban, és van, aki alázkodón, de olyan is van, aki lázadón. Felháborodottan.

Vagy nem inkább az arcbörtelen rabszolgának kellene-e ember-ségesebbnek lennie mihozzánk?

Annak, aki elvszerűen nem akar és talán már nem is tud érezni. Már most gépember, Uram. Gép kaméleon.

És ha minden igaz, futószalagon, tömegével gyártódnak most ilyenek, Uram. Tömeges méretű az adósrabszolgáság a világon.

És lassan mi leszünk kisebbségben, Uram. Megint az érzők, az emberségesek. A hazájukhoz, földjükhöz, munkaadójukhoz hűségesekek. A maradók.

Akiken mindig csattan az ostor. Csakhogy mi még érezzük is ezt, Uram.

Tedd, hogy könnyen viseljük el a fájdalmát. Ennyi legalábbis járna.

Nem gondolod?

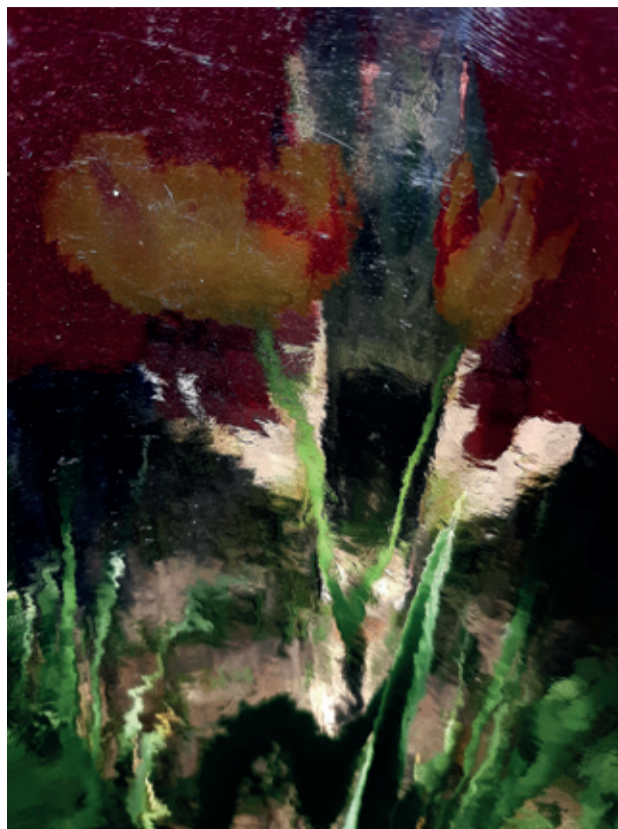
vers

Szomi Béla

Gyönyörű álmod

Ó, te gyönyörű álmod,
rajtad repülök eltörött szárnyon,
hozzád fűzöm félelmeimet,
beléd rejtem szenvedélyeimet,
kétkedve mérem további lépéseimet,
mert: aki egyszer elgyávul,
annak reménytelen fülébe suttogni,
reménytelen bátorságra biztatni,
lelkébe szerelmes nótát fuvolázni,
az ostobát álmában szokásos megalázni.

Ó, te gyönyörű álmod,
miért fakult beléd fiatalságom,
miért hagysz gonosz boszorkányok
karmaiban erőtlenszundikálnom át
létre nem jövő évszázadaimat,
táplálnom szerelem-fájdalmaimat,
keresnem-kutatnom önmagamot,
lealázni ábrázatomat, fakuló vászonra
könnyezve életem keserű bánatát.

Fehér Miklós

nagy embernek készülök

ugye fiacskám
ez a gyerek még nagy ember lesz egyszer
mondja a tata a bátyámnak.

én nem tudok ott lenni
éppen nagy embernek tanulok az egyetemen
miközben a nyolcvanéves öregapám
két szívűtét után a juhászbottal szaladgál
az elkóborolt birkák után.

ezt az egészet ő nem tudja feldolgozni

hogya az ő fia
az én apám elment.

pedig a tata embert ölt börtönben ült
és mégse.

hogya egyszer valóban
nagy ember válik belőlem
elmesélem mindenkinek
nekem volt kihez felnőni.

engem ugyanúgy hívnak mint a tatámat.

porszívóval a sorok között

havonta egyszer írsz.

havonta egyszer válaszolok

jó hosszan mindenről beszámolok
sorokon át írok mi van velünk
velem
mennyire unom az egyetemet mennyire utálok
újvidéket. kezdetben imádtam és szerelmes voltam
aztán a város helyett egy lányba habarodtam bele.

emlékszel?

együtt mentünk a halászcseréjére
a tengeren tanultam meg úszni budva mellett
ahol a minigolfpályán verhetetlen voltam.
a mai napig nem tudom hogy tényleg megérdemeltem
vagy átadtátok a győzelem édes mámorát.

a kedvenc kávézónkban zsebre dolgozott a pincér
egyik nap kétszázhusz
másnap kettőhetven ugyanazért.
jót röhögtél de odaadtad

az üzenetet kérdés nélkül
küldöm el.
válaszolsz
reméled minden rendben.
hát persze nagyszerű az élet
porszívóval szívom fel a darabkákat
amiket itt hagytál.

néha magamat is megtalálom
a törött szilánkok között.

mint a háborúban

mint a háborúban itt is
minden lehetséges.
esélyt sem adtál magadnak hogy megismerd
pedig elhíheted kiváló ember.
sokszor érdeklődik irántad
mégis milyen vagy.
biztosan nem tőled örökölted
az igazat mondom neki.
kivétel nélkül elárulom a közös dolgaink
vele könnyebb boldogulni főleg
őszintének lenni. elmondtam
milyen voltál.

Gyetvai Balázs

Felül kell múljalak

Bennem lakozik a büszkeség bilincse;
megtagadnak a szavak állkapcsomban,
fulladozom, hogyan tudnék alázatosan
kimondani mindent; anélkül, hogy kilincse

ne essen le a káromló gőgömnek.
Bár nem tagadom. – Igen, nem vagyok más.
Egy kicsit mégis; ártatlan benyomás,
a sorok a szájpapláson bömbölnek.

Felül kéne múljalak; lásd, nem teszem.
(Tudom, közhely már, de elmondom: nem tudnák.)
Én csak ezeket a szavakat eszem.

A testemre rátapadnak csontjaim,
egyvégtében: földízű ujjbegyek.
Rám és mellém borulnak halottaim.

A lépcsőkön ülve
magamat nézem

A lábujjaimat keresi a szemem, de még nem
nőttem bele az erejébe. Széthúzza a határait.
Tehtetlenségemben csak a körömet nézem, mivel
megállt az ütemmérő. Húrjaim tartományában
létem a határokon túli létezésben stagnál. –
Én csak az egyik pont halmaza vagyok.

A napsugár nem részalmazom,
Itt mindig a birodalom bukása játszódik,
és ha nem, olyankor furcsának érződik,
mikor béke van, és kivilágosodik az ég.

A belsőfényem egy hangzáró végét akarja;
mégis a sötét eget halálakor befogadja. Mert
belül is vihar van; csak egy sokkal kiterjedtebb
elmerülés tájai. Mint egy kisgyermek
gumicsizmában, úgy tocsogok a testem
láthatatlan énjében, céltalanul – na ez a
kiábrándító. – Mert a gyerekeknek
legalább álmaik vannak. –
Alattuk nincsenek lépcsők, sőt körülöttük sem.
Meg a legfontosabb: nem tehtetlenek.

Kinek mi a különbség.

TESTKÖZELBEN

Pár évvel ezelőtt kaptam Imrétől Sziveri János *Pasztorál* (Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, Zenta, 2014) című verseskötetét. Valójában nem is ajándék volt, hanem „pre-loved”, pontosabban Imrénél túrtam azok között a könyvek között, amelyeket kiszellelt a költés előtt. Kicsit fura alakú könyv, nem illeszkedik a könyvespolcunkon lévő kötetek alakjához. Kilóg. Ma délelőtt került a kezembe ismét, amióta legutóbb be nem helyeztem jelenlegi pozíciójába, amikor már gondolataim jelentős része ezen az íráson járt. Sziveri János versei, Benes József grafikaival. Belelapozok:

„Vadidegen testek csapódnak be életünkbe, és eltűnnek hirtelen, de úgy, hogy még véletlenül se mondhassuk: nyom-

talantul! (...) Úgy tesznek e testek, mintha megértenének minket, s belevésődnek lelünk érzékeny márványfalába, hatalmas üreget marnak belé – ám erről szólalni, ehhez már kevés a józan ész. Csupán kaland lenne az élet? Korántsem. S mégis beléveszünk regényeibe, otromba cselszöveiseibe; bár megnyugtató: szeretünk élni.” (Sziveri János: *A rövid élet titka – Életregényem szinopszisa*)

Most jobban beleásom magam a vékony kis kötetbe, annak világába, mint eddig, ugyanis január 11-én Zentán jártam, ahol a Zentai Magyar Kamaraszínház színpadán megnéztem a *Hidegpróba* (r.: Mezei Kinga) című előadást, amely Sziveri János vajdasági költő verseinek és Benes József

Munkácsy Mihály-díjas magyar festő- és grafikusművész munkáinak világából táplálkozik és inspirálódik. Mezei Kinga nem először készít a költészet és a képzőművészet összefonódásából inspirálódó előadást. A *Hidegpróbát* – amely az előadás ismertetője szerint is így a trilogia harmadik részének tekinthető – az *Éjvidő* (Pilinszky János költészetére és Mezei Erzsébet rézkarcai alapján) és az *Élőhomok* (Tolnai Ottó költészetére és Petrik Pál festő alkotói univerzumának fúziója) című előadások előzték meg. A *Hidegpróbát* 2023. november 3-án mutatták be.

„Különös világ ez. És különös figurák lakják.” (Sziveri János)

Igaz ez Sziveri költészetére, Benes alkotásaira is, de leginkább az őket összegyűró *Hidegpróba* című előadásra. A díszlet, amellyel először találkozik a néző (amit később megtöltenek a színészek, a különös figurák, a zene), tökéletesen ábrázolja a különös világot. A díszlettervező, Ondraschek Péter, aki a trilogia mindhárom előadása színpadképének tervezője is, olyan sötét, komor, mégis végtelenül játékos vizualitás teret hozott létre, amelyben méltóképpen tudnak megelevenedni a Benes-figurák és a Sziveri-sorok. Különös világot teremtett.

A különös figuráknak. Mert az, ami a Sziveri-Benes-világot, jelen esetben pedig az őket együtt boncolgató előadást összeköti a komor, társadalmi kérdésekben határozottan állást foglaló közlésen túl, a testről való gondolkodás, pontosabban a testben való gondolkodás.

„Az emberi test sebzett, tépett, gölemmé növelt vagy más módon groteszkké nyomorított képével, apokaliptikus víziók, halálfélelemek megjelenítésével tiltakozom a háború ellen. A sorsában tehetetlen emberformájú lények agonizálása, az embernélküli tájak – hasonlóképpen egy rossz álmhoz – szándékosan keltenek rossz

Fotók: Molnár Ekvárd

érzéseket a befogadóban, nyitva hagyva a kérdést: felébredünk-e?” (Benes József, *Köztér*, 4. évf. 3. sz. [2001], p. 8.)

Sziveri esetében a fáradt test, „a test mindennemű próbatétele” jellemzi a fizikai létezését. Az előadásban egyaránt megjelennek a gölemmé növelt Benes-figurák, ahogyan az elcsigázott emberi (Sziveri-) test.

A versek, szövegek, részletek magától értetődően változnak, válnak dalszövegekké az előadásban, amelyek sajátos, dinamikus ritmikájára különös-hangulatos zenei világot teremtett Mezei Szilárd zeneszerző. A 2010-es években lett divatosabb a slam poetry, amelynek művelői a műfajt kedvelők körében ismét felfedezték maguknak Sziverit. Nem lehet ez véletlen, Sziveri versei élnek, a mának és a má-

ról szólnak, mintha épp most születnének. Mindez hanyagul tűpontos, laza pontossággal, játékos ritmikával. Ezekre a szövegekre az előadás zenéje is kitűnően rezonál, az eredmény pedig egy szívmengető, mégis különös zenei-színpadai világ.

A néző testközelből tapasztalja, hogyan jár el a test felett az idő. Mert a költő tragikusan rövid életének, az élete végéhez köthető Babel-ciklusának pedig a test elmúlása szerves része, amelyet az előadás is ábrázol: a narancs, a csíkos pizza-ma a kórházi tartózkodást, a rengeteg óra, veres pedig azt jelzi: lejár az ideje minden testnek. „S hogy a szerző legvégül jobblétre szenderül? Annyi baj legyen, mert remélhetőleg ő onnan is vissza-visszajár.” (Sziveri János: *A rövid élet titka – Életregényem szinopszisa*)

vers

Debreczeny György

szavaljon valami szépet

Bulgakov nyomán

csak azt sajnálom hogy már nem soká játszhatunk együtt mert ön hamarosan be fogja vallani hogy propagandacélból élkezett akarom mondani érkezett hiszen enni nincs is mit vágja fel a jövőmondó csizmaszárát és fektessék le az ágyra nehogy a padlón fekve müljön ki a jelen s a jövőendő

ön most bizonyára a hivatalban ül pedig elment a szeretőjéhez bizony ára van mindennek itt az idő majd bosszút áll verseinkért nem nem imádság hanem káromkodás ami az utcáról behallatszík ez az ország egy bűntanya drága Alekszandra Nyikolajevna vágjuk együtt földhöz a zenélő dobozt és lőjünk bele a festménybe

a háztetőn aranyló napfény ragyog s mellette felpúpozott hátú fekete macska számolgatja dollárjait önök a véletlen áldozatai nyomukban jár és elgázolja önöket miközben ragasztják a plakátot miért nem szavalja a verseit a cirkuszban vagy a toaletten? az ember ne zavarja meg a boldogságot inkább beszéljen magában

de ne félj elnyered jutalmadat ha beszélsz angolul zongorázol és a szamovárt is fel tudod tenni s ha megmondod miféle szó ez: kleptománia Erő testvér asztalánál ott ül az Oltáriszentség undorító bohóckodás mögé rejti gyűlöletét melyet népe iránt érez mondja meddig fognak ezek itt üldögelni? most pedig szavaljon valami szépet a vendégeimnek kedves bohóc úr

HIDEGPRÓBA

– Sziveri János verseiből és Benes József képeiből –

A Novem Színházi Szervezet és a Zentai Magyar Kamaraszínház közös produkciója

Szereplők: Dévai Zoltán, Hajdú Tamás, Mezei Kinga, Nešić Máté, Pálfi Ervin, Szilágyi Áron, Verebes Judit, Virág György

Dramaturg: Góli Kornélia

Jelmeztervező: Janovics Erika

Díszlettervező: Ondraschek Péter

Zene: Mezei Szilárd

Rendező: Mezei Kinga

képzőművészet

VIRÁGZÓ OTTHONLÉT

SZABÓ BENKE RÓBERT HANAMI CÍMŰ FOTÓSorozatáról

Kucor Tamara

„Ahogy öregszel, azzá válsz, akinek mindig is lenned kellett volna.” David Bowie

Szabó Benke Róbert törökkánizsai születésű vizuális művész munkássága a kortárs vajdasági (magyar) képzőművészeti szcéna egyedi és úde színfoltja. Huszonnyolc évnyi távollét után 2019-ben tért vissza szülővárosába, ahol azóta is aktívan alkot, ráadásul a helyi kulturális élet egyik mozgatórugója, hiszen ő a Kulturális Zóna elnevezésű kiállítóhelynek és közösségi térnek a művészeti vezetője.

Több mint harmincéves művészi munkásságát egyebek között az otthon jelentésének keresése és az identitáskutatás hatja át. Számos alkotásában vizsgálja az otthon fogalmának komplexitását, érzelmi töltetét és jellemzőit. E téma kutatásának mind a mai napig elkötelezettje, az élet dinamikájának a változásával bekövetkező szemléletváltozásokkal együtt. Elsődleges kifejezőeszköze a fotográfia.

Hanami a címe annak a fotósorozatnak, amelyet Szabó Benke Róbert 2020-ban kezdett el készíteni, a hovartartozás és a gyökértelenség összetett kérdéseire keresve a választ. Az otthon esszenciájának keresése egészen új irányt vett, amikor Szabó Benke Róbert visszatért szülővárosába. Budapesti élete és munkássága során művei megalkotásához barátai, kollégái vagy akár önmaga szolgált modellként (különbféle jelmezbe öltöztetve), Törökkánizsán a saját kertjé-

ben található virágok kerültek a fényképezőgépe lenszéje elé. Az otthon nem korlátozódik a benti, intim térre, hanem kiterjed az átláthatatlan természet rejtelmes területére.

Jól ismert Japán és a japán kultúra iránti vonzódásról, és ez a Hanami-sorozatban is kibontakozik. A sorozat fotói nemcsak a tematikájuk tekintetében „japánosak”, hanem a távol-keleti esztétika és gondolkodásmód is megnyilvánul rajtuk. A fotók egyszerűségegre törekednek, csupán néhány motívumból épülnek fel, és a színekre és formákra helyeződik a hangsúly. Tömör megfogalmazásúak – szinte olyanok, mint egy japán haiku –, így egyfajta meditatív szemléletmódot tükröznek. Minden egyes lefotózott virág tekintélyt parancsoló jelenlétet sugároz, közlő láthatjuk a vibráló szirmokat, amelyek egy meghatározhatatlan, ragyogó napfényt árasztó színes háttér előtt tűnnek fel.

A sorozat címe valamivel bővebb magyarázatot igényel. A *hanami* a cseresznye virágok nyújtotta látvány élményét és tiszteletét jelenti. A sakura ünnepe és a hanami hagyománya a japán kultúrában nagyon fontos és népszerű esemény, és több, mint pusztán virágok nézése – közösségi élmény is. Barátok, családok és kollégák gyakran együtt élvezik a cseresznye virágok szépségét, és együtt ünneplik magát az életet. A hanamihez szorosan kapcsolódik a *mono no aware* fogalma is, amely annyit jelent, hogy „a mulandóság szépsége”. A cseresznye virágok elenyé-

szése és lehullása is mindennek a részét képezi. A *mono no aware* arra világít rá, hogy az elmúlásban is rejlik valamilyen szépség és érték. Azt hangsúlyozza, hogy az érzelmek és a szépség megélése, még ha rövid ideig is tartanak, értékes és mély nyomokat hagyhat. Semmi sem tart örökké, de ez az érzés inkább édesen melankolikus, mint pesszimista, és némi múlt iránti nosztalgia is áthatja. A *mono no aware* vajdasági pandanja a tiszavirágzás.

Művészetének (és életének) vezérmotívuma a szeretet/szerelem. Hanami-sorozatával az Edward O. Wilson által bevezetett *biofilia* kifejezés is párhuzamba hozható, amely „a veleszületett emberi vonzalmat jelenti az élet más formái iránt, olyan kapcsolatot vagy elfogadást, amit a körülményektől függően gyönyörűség, a biztonság érzete, félelemmel vagy akár visszatetszéssel elegy bámulat hív életre”. Wilson szerint evolúciós alapja van az ember más élőlényekhez, a természethez fűződő ösztönös vonzódásának. Az ember kapcsolatra van teremtve, kétirányú kötődése van. Egyrészt embertársaival érzi magát közösségben, másrészt a természettel. A biofilia élménye az ember számára biztonságot ad, olyan szükséglet, mint a ruházat vagy a táplálék. Emellett a *Biophilia* Szabó Benke egyik kedvenc zeneszerzője, Björk albumának is a címe. Művészünk számára a zene is meghatározó szerepet tölt be, egyrészt fontos inspiráció, másrészt a zenehallgatás segíti a gondolatai rendezésében, valamint abban, hogy

minél közelebb kerüljön belső énjéhez – akárcsak a kertészkedés.

A kertészkedés meditatív, csendes tevékenység, amely sok időt, türelmet és odafigyelést igényel. A kert pedig a belső harmónia és lelki békesség jelképe. A megérkezés színhelye, az egyéni fejlődés, spirituális felemelkedés vagy az életút metaforája. Ahogyan a kertben a növények nőnek, fejlődnek és virágoznak, úgy a felnevelés is egy folyamat, amelynek során

az egyén személyesen és érzelmileg is növekszik.

A kerttel való foglalkozás előzményei az *Az én kertem* címet viselő in situ installáció és a *Gink Go* elnevezésű performance, amelyet az ideiglenes otthonává váló Vajdasági Kortárs Művészeti Múzeum átriumában található japán stílusú (!) zen kertjében alkotott meg az ott megrendezésre kerülő önálló kiállítása során 2019-ben (*Az ellenállás gyengéd stratégiái*. Kurátor: Branko Popović). Ha távolabbi pillantást vetünk a múltba, akkor láthatjuk, hogy a *Koreni – Gyökerek* (2005) című sorozat egyetlen színes fényképén a művészt látjuk gyerekkorában, pompázó rózsákkal teli kertben ünnepelni a születésnapját. A gyermekkori tapasztalatok és élmények is rendkívül fontosak, mind a személyes, mind pedig a művészeti fejlődés szempontjából. A gyermek- és tinédzserkorban átélt érzések, kapcsolatok és környezeti hatások olyan alapokat teremtenek, amelyekre a művészek később gyakran építik fel saját művészeti világukat, így ezeknek a gyökereknek a megértése, amelyek a korai évekre nyúlnak vissza, kulcsfontosságú lehet a későbbi alkotói munkában. Szabó Benke Róbert számára a kert már gyermekkora óta kiemelkedő jelentőségű, majd a lázadó tinédzserkor során elhanyagolódik a szerepe, hogy később az egyetlen helyé váljon, ahol békés nyugalomra tud lenni.

A kert mellett a gyökér is fontos motívuma művészetének: mindkettő mélyen gyö-

keretik az emberi létezés és kultúra talajában, szoros kapcsolatot teremtve az ember és környezete között. A gyökér mint téma már tinédzserkorában megjelent a *Fölszedjük gyökereinket* címet viselő sorozatában (1987), de akkor még teljesen ösztönösen, a tudatalatti bugyraiból bukkanhatott elő, majd ezt követte a *Koreni – Gyökerek* című fotósorozat (2005), amely valójában archív családi fotókból áll. Szabó Benke szerint sokat segítettek neki – ahogyan ő nevezi – a „gyökérkezelési” folyamatban, abban, hogy eltávolítsa a múltban felhalmozott felesleges és káros elemeket. A gyökérkezelés egy gyógyító procedúra, amely gyakran kellemetlen és fájdalmas élmény, de lényegében a változásra irányul, és végül jobb eredményhez vezet: egyensúlyhoz és stabilitáshoz.

Művészetének kiindulópontját az a mély és személyes igény képezi, hogy megértse az otthon lényegét, és megtalálja azt – az emlékeiben, önmagában és nem utolsósorban a kertjében. A Hanami-sorozat eddigi munkásságának kulminációs pontja, ez az az állomás, ahol (újra) hazatalál.

A Karlócai Gimnázium befejezése után, 1991-ben Budapestre költözött, és alkotói tevékenységét ott folytatta egészen 2019-ig. Az utóbbi öt évben Törökkanizsán él és alkot, és a Kulturális Zóna művészeti vezetőjeként tevékenykedik. Leginkább rendezett fotográfiával foglalkozik, emellett performance-ai-ról és képzőművészeti divatbemutatóiról ismert. Együtt-

működött Magyarország legjelentősebb kurátoraival, művészeivel, több tucat hazai és külföldi kortárs művészeti kiállításon vett részt. Munkái megtalálhatók úgy hazai, mint külföldi köz- és magángyűjteményekben (Miskolci Galéria, Dunaújvárosi Kortárs Művészeti Intézet, Kiyosato Museum of Photographic Arts).

Hajadonok című fényképsorozata jelenleg megtekinthető a Magyar Nemzeti Múzeum Magyar menyasszony című kiállításán Budapesten.

KIEMELT ÖNÁLLÓ KIÁLLÍTÁSOK

- 2021 Mintaka, Kulturális Zóna, Törökkanizsa
- 2019 Az ellenállás gyengéd stratégiái, Vajdasági Kortárs Művészeti Múzeum, Újvidék
- 2014 Hajadonok, Balassi Intézet, Brüsszel
- 2008 Noh Future, Liget Galéria, Budapest
- 2006 Hajadonok, Liget Galéria, Budapest
- 2005 Koreni '70, Lumen Galéria, Budapest
- 2003 no 23, Nyitott Műhely, Budapest
- 2001 Amese, Black Black Galéria, Budapest
- Mágikus realizmus a space age küszöbén, Kirakat Galéria, Budapest
- 1993 La Mer de notre Tranquillité, FMK, Budapest
- 1991 Taking up our Roots, Media-nox Galéria, Maribor, Szlovénia
- 1989 Fölszedjük gyökereinket, Szabadkai Népszínház, Szabadka

DÍJAK

- 2005 Pécsi József fotóművészeti ösztöndíj
- 2001 MiO Photo Award, Oszaka, Japán, különdíj

LAPSZÁMUNK SZERZŐI

- Blazsanyik Zsaklina** (2002), a Pázmány Péter Katolikus Egyetem drámapedagógia szakos hallgatója (Szenttamás)
- Bordás Győző** (1948) író, kritikus, szerkesztő (Újvidék)
- Czini Zoltán** (1985) tanár (Nagybecskerek)
- Csik Mónika** (1978) író, költő (Szabadka)
- Csorba Béla** (1950) költő, néprajzkutató, publicista (Temerin)
- Debreczeny György** (1958) író, költő (Budapest)
- Fehér Miklós** (1994) író, az Újvidéki Egyetem doktorandusza (Zenta)
- Fekete J. József** (1957) író, kritikus (Zombor)
- Filipović, Branislav** (1979) szociológus, tanár (Szabadka)
- Gyetvai Balázs** (2004), a Szegedi Tudományegyetem hallgatója (Zentagunaras)
- Jódal Rózsa** (1939) író (Újvidék)
- Juhász Zsuzsanna** (1958) író, költő (Budapest)
- Kis Kinga** (2003), a szabadkai Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar média és kommunikáció szakos hallgatója (Szabadka)
- Klamár Zoltán** (1955) néprajzkutató, ny. egyetemi oktató (Magyarkanizsa–Kartal)
- Klemm József** (1954) költő, újságíró (Újvidék)
- Kőrösi Jozefin** (1980) pedagógus, pszichológiai tanácsadó, szakíró (Zenta)
- Kucor Tamara** (1995) művészettörténész (Szabadka)
- Molnár Márta** (1971) tanár (Kishegyes)
- Reisinger János** (1954) irodalomtörténész (Budapest)
- Šujić-Lukács Lilla** (1989) neveléstudományi szakember, művelődésszervező (Szabadka)
- Szomi Béla** (1960) zeneszerző, költő, pedagógus (Mengeš)
- Tóth Eszter Zsófia** (1975) történész, társadalomkutató (Budapest)
- Verebes Ernő** (1962) író, zeneszerző (Zenta)
- Zsirai László** (1956) író, publicista, szerkesztő (Budapest)

Lapszámunkat Szabó Benke Róbert alkotásaival illusztráltuk.

esszé

ELPERGŐ ESZTENDŐK

Hommage à Harkai Imre

És múlnak az évek,
támasztott csillagok
a virradatban.

(Sinkovics Péter: Szemle)

Néha elrévedek, s olyankor a hosszúra nyúlt közelmúlt komor egére pillantok. Egy-egy fényes csillagról azt képzelem, hogy benne volt barátaim szelleme világol az éjszakában. Aztán személyes emlékek villannak be, melyek ideig-óráig visszahozzák az egykori valóság káprázatát.

Imrével is így vagyok. Látom a mozdulatát, amint hosszú, vékony ujjával a tustolat fogja, és sablon segítségével feliratozza a *hammerpapíron* lévő rajzot...

Ahogy ellép, már nyúlok is érte kíváncsian, türelmetlenül. – Várj – mondja –, még száradnia kell! Közben elnézően mosolyog, ahogy a későbbi találkozásaink során még annyiszor. Az idősebb megfontoltsága, habitusbeli különbség? Talán ez is, az is. Ki tudja.

Mindez 1971 nyarán történt, már túl voltunk a kutatómunka nagy kalandján, topolyai felméréseink első négy hetén. Az elkészült fotók azonosításában segítettünk neki, pontosabban együtt csináltuk a filmek szerinti szétválogatást.

Noha akkor még nem tudta, hogy mi lesz az anyaggal, mégis a felmérésekből alaprajzokat készített, melyeket rendre megmutatott nekünk, aztán pedánsan mappába rakott mindent.

Egy évvel később szinte minden mozzanat megisméltődött, amikor a tanyavilág épületállományának felmérésén dolgoztunk. Végül majd ötezer fotó, sok-sok alap- és részletrajz várta további sorsát Imre szobája szegletében.

Hosszú időn át őrizgette az anyagot, mert a tervezőiroda végül is nem tartott igényt az elkészült dokumentációra.

Mindennek könyvvé formálása már egyedül az ő munkája, ahogy a kiegészítő kutatások is, amelyek segítségével térben és időben helyezte el a város építőkultúráját egy szélesebb palettán.

Húsz év pergett el, szinte észrevétlenül, miközben dolgozott, tervezett, vállalatot, majd tervezőirodát vezetett, évtizeden át tanított főiskolán, egyetemen. Közben tudományos fokozatot szerzett. Igazi tudóssá változott, szinte a szemünk előtt.

Időközben megjelent a *Temerin népi építészete* (1983). Aztán a mozgalmas 90-es évek következtek: *Házrendszerek és szerepük a magyar népi építészetben* (1995), *Adorján népi építészete* (1997), *Topolya mezőváros tanyarendszere* (1998), majd *A Vajdasági Magyarok Néprajzi Atlasza* kommentárkötetében *Település és építkezés* (2003) cím alatt egy tanulmányban foglalta össze a tartomány magyarságának építészeti hagyományait.

A struktúrák bűvöletében

Harkai Imre a népi építészetet az építészetnek mint nagy egésznek a rendszerében szemlélte. Ezt Csorba Béla állapította meg temerini közös kutatásuk (1981) és feldolgozásuk kapcsán: „...Imrével mindekelőtt azért volt jó dolgozni, mert valamiképpen rendszerben gondolkodott. Azt vallotta, hogy ami az erdőben a fa, az a faluban a ház, és ahogy egyetlen fában benne rejlik az erdő, úgy egy-egy szép, karakteres házban benne van az egész közösség titkos szelleme.” (Csorba 2009: 17)

Ha ennél az erdő-fa hasonlatnál maradunk, akkor, úgy vélem, a strukturalizmus felé vezető út abból sarjadhatott ki, hogy rájött, az erdő létét a talaj és a klíma befolyásolja, a háztét meg a fellelhető épületanyagok, amelyek az emberi alkotómunkának köszönhetően strukturális elemeket alkotnak. Innentől már csak egy lépés az általa kigondolt új megközelítési mód, amely egyben a variánsok létrehozására is választhat.

„Először is, meg kell határozni, hogy mik azok a jellemzők, amelyek a népi építészetben, ezen belül a lakóépületeknél feltétlenül szükségesek, és ugyanakkor elegendőek egy olyan vizsgálat elvégzésére, melynek eredménye – használjuk még a hagyományos megnevezést – a háztípusok, azok elhatárolása lesz. Építésztudományának megfelelően általánosabb összefüggésekben, a világépítészet részeként értelmezi a népi építészetet is, és az építési rendszerek etnikumtól független összefüggéseinek feltárását tartja szükségesnek” – állapítja meg Balassa M. Iván. (Balassa 2009: 29)

Erre a szemléletre utal megállapításában Voigt Vilmos, amikor azt írja: „Harkai sokkal inkább olyan rendszerszerű felfogást képviselt, amelyben az absztrakt térformák rendszere végső soron az építkezés során felhasznált anyagok és alkalmazott technikák általánosítása volt.” (Voigt 2009: 49)

Az tény, hogy amikor Topolya építészetét, azon belül a népi építészetet vizsgáltuk, még nem került szóba a városban élő etnikumok házépítési modelljeinek hasonlósága. Talán azért nem történt meg, mert a hagyományos lakóépületek tulajdonosai szinte mindannyian azonos etnikumhoz tartoztak.

Temerin épített környezete összetett, mozaikos, így a terepmunka során szóba került a vidék más etnikumú lakosainak mégis hasonló, egymáshoz illeszkedő építkezési hagyományai: „A jellegzetesen temerini »szamárhátas« ívelésű parasztkorok oromfalak »rokonait« az újvidéki szállásoktól Kátyig, Zsablyáig, Boldogasszonyfalváig, Sajkásgyörgyéig, ha kisebb koncentrációban is, mint Temerinben, de mindenütt megtaláljuk, az etnikai »izoglosszákra« is fittyet hányva” – jegyzi meg Csorba Béla. (Csorba 2009: 17)

Természetesen tudjuk, hogy a jelenség általánosan ismert, nincs a Kárpát-medencének olyan területe, ahol ne lennének hasonló példák.

Mindebből az is következhet, mint ahogy következik is, hogy a jelenséget vizsgálók általában etnikai szemüvegen keresztül szemlélik mindezt, így nem kell csodálkozni azon, ha néha egészen képtelen, már-már hajuknál fogva előrangot magyarázatok születnek a variánsok eredőjeként. Nagy valószínűséggel ezek (is) ösztönözték Harkai Imrét a struktúrák felé fordulásában.

Régi eredmények új szempontú vizsgálata

Amikor a strukturális tipológia felé fordult érdeklődése, a gyermekcipőben járó számítástechnikát nem hívhatta segítségül elemzéseire. A kellő mennyiségű és minőségű no meg objektív anyagot a néprajzi atlaszok tanulmányozásakor találta meg. A *Magyar Néprajzi Atlasz* számos térképlapja mutat be fontos strukturális építészeti megoldást, ami alapján már

építésként más hangsúllyal elemezhetett házvidékeket vagy ahogy ő fogalmazott: házrendszereket.

A szerkezetkialakítás szerinte a kulcs: „...hiszen az anyag formálhatja a szerkezetet. A szerkezet felállítása, áthidaló képessége, előállításának technológiája a felhasznált anyagok tulajdonságaitól függ” – írja Harkai (Harkai 1995: 65), majd rátér módszerének ismertetésére, miszerint: „...az MNA a jelzett célra alkalmasnak tűnő 20 térképén az egyes elemek változatainak zónáit elkülönítettük, és az így kapott térképszerkezetek összesítésével próbáltunk meg építészeti régiókat megállapítani.” (Harkai 1995: 65)

Fontos látni, hogy milyen szerkezeti elemek alapján gondolta újra a házrendszereket, ő ugyanis következetesen ezekről beszél, és mellőzi a házvidék kifejezést.

Tehát az első ilyen a tetőszerkezet: ágas/félágas, ollóágas, falszelemenes, szarufás, fődém- és koszorúgerendás, oldalszelemenes; csatlakozópontok a tetőszerkezet és a falszerkezet között; tetőforma; falszerkezet; alaprajzi elrendezés; a ház alaprajzi szintjére épülő szobamagasságú tömegek; homlokzatok; tüzelők és füstelvezetők.

Ezeknek az elemeknek a vizsgálata alapján állapította meg a házrendszerek, zónák és variánsok szintjét.

Könyve zárófejezetében *A továbblépés lehetőségei* cím alatt az alábbi megállapítást teszi: „A teljes házrendszeri vizsgálódáshoz nélkülözhetetlenek a Magyar Néprajzi Atlasz építészeti térképlapjai. Az egyes lehetséges szerkezeti elemeket azonban, mint amilyenek a homlokzati struktúrák, a szobamagasságú tömegstruktúrák, az alaprajzi elrendezések, nem tudják bemutatni, így ezek a fogalmak kiszorultak eddigi vizsgálódásunkból. E hiány pótlásának esetén pontosabb behatárolásokat végezhetünk volna.” (Harkai 1995: 101) Vagyis a házrendszerek, a házrendszervariánsok és az átmeneti zónák határai pontosabbá tehetők lettek volna.

Terepmunka Adorjánon

Sokszor találkoztunk a Tisza-parton, ő is szerette a szóke folyót meg talán a kisvárost, Kanizsát is. 1996 nyarán, a Veszendő Értékeink Nyomában elnevezésű nyári tábor idején Harkai Imre azzal állt elő, hogy kérdőíve alapján ki szeretné próbálni, miként működik a módszere a terepen. Utólag bevallhatom, hogy voltak fenntartásaim, mert a tábor résztvevőit középiskolások és egyetemi hallgatók alkották, akiknek semmilyen építészeti ismereteik sem voltak.

A terepmunka előtt eligazító előadáson vettek részt a táborozók, ahol Imre ismertette a kérdőív használatát, kitöltési metódusát. Elmondta, mire figyeljenek, egyáltalán: milyen épületpéldákkal találkozhatnak a faluban.

A kérdőív szerkezete és terjedelme volt valójában az eredményesség kulcsa. A klasszikus, ugyanakkor terjedős néprajzi kérdőívek helyett ebben az esetben egy A/4-es lapra szerkesztett adatfelvételt tett lehetővé a piktogramokkal „egyszerűsített” adatlap.

Ez a módszer rendkívül produktívnak bizonyult, hiszen a falu háromszáz lakóházát nyolc kutató mindössze egy nap alatt feltérképezte. A terepmunka három csoportban zajlott, és huszonnégy „valós házrendszeri sajátosságokkal rendelkező házat adatolt”.

Klamár Zoltán

Harkai Imre

Mindezek alapján a nap zárásaként „...elkészült a lehetséges adórjani »mikro« házrendszer”. A kérdőív adataira támaszkodva döntöttük el a másnapi felmérések házpéldáit. A kérdőívben szereplő adatokra támaszkodva megrajzolhatóvá vált a falu mikroházrendszere és annak variánsai.

Minderről részletesen az *Adorján népi építészete* című kötetben olvashatunk.

Elmorzsolt esztendők

Egy évvel a kutatás után megjelent a könyv, amelyről azt gondoltuk, hogy egy sorozat első darabja, de aztán mégsem úgy lett. Az újabb nyáron Martonoson dolgoztunk, amely jóval nagyobb település, sokkal több kérdőív került kitöltésre, de a munka sajnos nem jutott el a kiértékelés, továbbgondolás, főként nem a befejezés folyamatába. Azt tudtuk, hogy a lehetséges további kutatómunka egy újabb tábor idején valósulhat meg, ám a dolgok másként alakultak.

Aztán elkövetkezett 1999 szomorú tavasza, amikor egy műemlékvédelmi konferencián az erdélyi Tusnádfürdőn voltunk. Bebarangoltuk a tájat, a március végi hófoltos erdőben kaptattunk fel a Szent Anna-tóhoz. Terveiről beszélt. Csendesesen, megfontoltan közölte velem, hogy elkészíti a Kárpát-medence népeinek egymásra épülő házrendszeri térképeit...

Amikor visszaértünk a sétánkról, feltűnt, hogy minden szempár ránk, vajdaságiakra szegeződik. Aztán a szervezők bejelentették a bombázások híreit.

Újabb évek következtek. Ismét megritkultak a vele való találkozások, de barátságunk ezt az újabb próbát is kiállta. Egy mástól távol, mégis egy feladaton dolgoztunk: készült *A Vajdasági Magyarok Néprajzi Atlasza!*

2003-ban még egymás mellett ültünk a kommentárkötet bemutatóján Szabadkán.

Most pedig – csillagként világító életművére gondolván – azt kell leírnom, hogy idestova húsz éve már, hogy nincs közöttünk. Micsoda veszteség.

IRODALOM:

Csorba Béla: Hályogkovácsok bátorsága, avagy hogy jött létre a Temerin népi építészete. In: Papp Árpád, Raffai Judit (szerk.): *Építészet és emlékezet*. Kiss Lajos Néprajzi Társaság, Szabadka, 2009, 15-18.

Balassa M. Iván: Házrendszerek és szerepük a magyar népi építészetben című Harkai-könyvről. In: Papp Árpád, Raffai Judit (szerk.): *Építészet és emlékezet*. Kiss Lajos Néprajzi Társaság, Szabadka, 2009, 27-32.

Harkai Imre: *Házrendszerek és szerepük a magyar népi építészetben*. LaVik1992™, Budapest, 1995.

Voigt Vilmos: Harkai Imre építésztudományi értékai. In: Papp Árpád, Raffai Judit (szerk.): *Építészet és emlékezet*. Kiss Lajos Néprajzi Társaság, Szabadka, 2009, 47-52.

„ÖREG VAGYOK, GÜGYÖGÖK”

Csorba Béla

A „játzsma vége” népdalainkban

Talán nem szorul különösebb bizonyításra, hogy az öregség nem pusztán biológiai tény, hanem társadalmi és lelki folyamatok egymást átható szövevénye, és amióta vannak emberi közösségek – vagyis emberré válásunk ősi kezdete óta –, kulturális jelenség; mint ilyen jelen van a magyar népköltészet különféle műfajaiban, s nyomai fellelhetők népdalainkban is. Mindez közismert, megnyilvánulási formáinak közelebbi vizsgálatára, talán éppen e tény közismertsége folytán, mégsem fordult kellő figyelem. Nem érzem magamat a kérdés hivatott kutatójának, s nem is izgatott különösebben, amíg csak egy napon arra nem eszméltem, hogy én is öreg vagyok. Öreggé persze nem egyik pillanatról a másikra válik az ember, viszont a legtöbben egyik pillanatról a másikra döbbennek rá, még ha ezt megpróbálják – akár önmaguk előtt – is letagadni. A szembenézés elhessegetésére szolgálnak a régi és új népi bölcselmek és populáris szentenciák is, valamennyien ismerünk ilyeneket: „Öreg az országút (de nem én)”, „Mindenki annyi éves, ahányak érzi magát”, „Öreg ember nem vén ember” stb. Az öregségnek azonban mindig és minden társadalomban voltak konfliktusteremtő és tragikus vonásai, még azokban a társadalmakban is, amelyekben valamilyen gerontokrácia uralkodott (esetleg uralkodik), vagy amelyekben általános tiszteltet és közmegebecsülés övezte az időseket. Az öregség ugyanis teher. Teher elsősorban magának a megöregedett személynek, de egy idő elteltével teher az őt körülvevő mikro- és makroközösségnek is. Hiábavaló volna tagadni: nincs ez másként a modern és a posztmodern és a posztposztmodern társadalmakban sem.

Történetileg valószínűleg az úgynevezett keservesek képezik népi líránk azon, legrégebbi rétegét, amelyben az öregség tragikus megnyilvánulási formáit tematizálták. A keservesek egykor az egész magyar nyelvterületen ismertek voltak, fiatalok, középkorúak, idősebbek egyaránt énekelhették ezeket a dalokat, ha ki akarták önteni bújukat-bánatukat, mintegy az ének szavával kívánták gyógyítani lelki fájdalmukat. Ahogy Katona Imre írja: „Mindenkinek megvolt a maga egyéni keserve, melyet emberektől távol: gyaloglás, szekerezés, legeltetés stb. közben énekelt. A keserves csak kevéssé volt alkalomhoz kötve, esetleg virrasztóban, hosszabb munkába indulás előtt, s a férfiak borozgatás közben hallgatónóta helyett énekelhették.” Az időskorral kapcsolatos leggyakoribb panaszokat az alábbi székelyföldi keserves mintegy összefoglalja. A „nem remélt” öregség büntetés, és ki tudja, még mi következik ezután: „Jaj, mit érek még végtére?” Az öregség előrehaladtával fokozatosan csökkenő szexualitás a legelső azon változások sorában, amelyek gyászossá teszik a vén ember életét. Figyelemre méltó, hogy mindezt a magyar népköltészetből és tárgyi népművészetből ismert szerelmi szimbólumokkal fejezi ki: kóróvá vált virág, elfonnyadt zöld ág, amire nem száll madár. A többi csapást viszont nem a képes beszéd eszközeivel fogalmazza meg, hanem közvetlen, mindenki által érthető módon, élén az elhagyatottsággal, a testi erő megfogyatkozásával, amit az elmeállapot gyöngülése, majd a megsüketülés és a látás romlása követ. Ebben az állapotában az öreg embernek valóban nem marad más reménye, mint Isten kegyelmében bízakodni.

*Egy vén ember bánatjában
Csak kesereg ő magában,
Ifjuságát ohajtozza,
Öregségét siratozza.*

*– Mire juték vénségemre?
Sok búival teljes életre;
Nem reméllett öregségre,
Jaj, mit érek még végtére?*

*Gyászba borult a vén fejem,
Búra fordult mind örömem;
Nagy jajszóra minden kedvem,
Miért gyakran könnyez szemem.*

*Mert megutált egész világ,
Hogy kóróvá vált a virág;
Elfonnyadt a szép zöld ág;
Madár sem száll reá immár.*

*Jaj, egyedül elhagyottan
Barátimból mind kifogytam!
Erőmben megfogyatkoztam,
Szép elmémtől elmaradtam.*

*Jaj, énnékem már szegénynek,
Nagy bánatban élő vénnek!
Nincs hallása a fülemnek,
Nincs látása a szememnek.*

*De a világ hadd utáljon,
Csak az Isten el ne hagyjon!
Oly kegyelmet nekem adjon,
Kiben lelkem vigadhasson!*

Az öregség nem villámcsapásként sújt le az emberre, megvannak az előjelei már jóval korábban, és sem érzéseinket, sem a kollektív tapasztalatból ránk hagyományozódott tudást tartósan nem lehet becsapni.

*Kalapom szememre vágom,
Mellette hervad virágom,
Sírva nézem.
Igy mulik el ifjuságom,
Ma-holnap oda világom,
Oh be érzem!
Fogd meg, pajtás, a vasvesszőt,
Verd meg véle a temetőt,
Mert nem kedvez semmi szépnek,
Semmi épnek.*

A vesszőzésnek egykor a magyar paraszti hagyományban kiterjedt szokásköre volt, gondoljunk csak az aprószenteki (december 28-ai) egészség- és termékenységvarázslásra vagy a pásztorok hasonló jellegű szimbolikus megvesszőzésére Ádám-Éva napján. Jellegében ide kapcsolódik A három árva balladatípus temetővesszőzéses toposza is: „a rítus nyomán életre támadás történik”. József Attila Hazám-beli közismert sorai – „azt kutatja, hol lehet majd szolga, holott a sírt, hol nyugszik atyja, kéne megbotoznia” – ugyanezen mitikus világképhez kapcsolódnak, noha az életre támadás akarásának komplexebb jelentéstartalmával bővíve. Az idézett népdal viszont, úgy tűnik, kevésbé az életre keltés mágikus cselekményeként, mint inkább az elkeseredésből fakadó büntetésként, mintegy tehetetlen bosszúból szólít fel a temető megvasvesszőzésére. Életuntság, megfáradtság a múltban is tipikus velejárói voltak a megvénülésnek:

*Meguntam, megvallom, e világon élni,
Ezt a kevés időt búval eltölteni,
Búra termett idő, ködnevelő felhő,
Jaj, de megfárasztott ez a pár esztendő!*

Az öregembernek egyetlen öröme maradt még, a kocsmá.

*Öreg vagyok már én,
Nem dolgozok már én,
Ej, ahol kocsmát látok,
Ej, oda megyek már én.*

Az öregség témája tehát korántsem csak a keservesekben jelentkezett: szerepet kapott a műnem más típusaiban is, de mindenekelőtt a csúfolók, gúnydalok bővelkednek a téma kiaknázásában, hiszen vénnek lenni groteszk állapot, a sors tálcán kínálja az embert a domesztikált, esetleg humanizált agresszióknak, amit közönségesen szatírának szokás nevezni.

Persze elvileg lehetne ez másképp is, mint a bácskai pásztoral mondja, bár a vágyalom megvalósíthatatlanságának tudatában erről csak keserű szarkazmussal tud beszélni:

*De jó vóna mindig élni,
Soha meg nem öregenni,
Soha meg nem öregenni,
Száz dinárér jó bort inni.*

*Kiürült a buzás verem,
Kutyám, macskám agyonverem,
Kutyám, macskám agyonverem,
Az asszonyt meg elkergetem.*

Idővel lelki kettősség alakul ki az emberben: továbbra is fiatalnak, ha testi erejében nem is, de szellemi erejében a régiek érzi magát, egója nem öregszik. Viszont naponta lelepleződik önmaga előtt, átélve a tapasztalatot, amit úgy lehetne megfogalmazni, hogy nem ÉN vagyok az öreg, hanem az a VALAKI, akit a többiek szeméből és szavaiából visszatükröződni látok magamról.

*Galambom, hallja-e,
Nem t'om, maga tudja-e,
De engem az anyám
Így tanított hajdanán:
Fiatal rózsához
Vén karó sohse jó,
Fiatal asszonyhoz
Öreg ember nem való.*

*Galambom, hallja-e,
Hát azt maga tudja-e:
Hogy nekem az apám
Csak ez mondta hajdanán:
Fiatal dereka
Hajlik jobbra-balra,
Öreg fa árnyéka
Nyugodalmas, jó párna.*

*Nem lehet, nem lehet
Elhítni senkivel,
Hogy a nap télen is
Mint tavaszkor úgy tüzel.
Mutassa bár magát,
Szép fehér sugarát,
Jaj de hát, jaj de hát
Egy csepp meleget se ad.*

A kielégítetlen szexuális vágy, de főként a képesség csökkenése, a vén férfi tehetetlensége és elutasíthatósága is gazdag tárházat nyújtja a csúfolódó ábrázolásnak, a megvénült férfi szemszögéből láttatott öngúnynak, mint az alábbi – ma már országon ismert – dunántúli népdalban.

*Sárga tyúknak a begye,
Adj egy kicsit, te Bözse,
Dunáról fúj a szél.*

*A libának a nyaka,
Feküdj mellém, te Kata,
Dunáról fúj a szél.*

*Nem fekszem én kend mellé,
Mer nem leszek a kendé,
Dunáról fúj a szél.*

*Öreg vagyok, gügyögök,
A fenének se köllök,
Dunáról fúj a szél.*

*Eccer-kéccer kapok én,
Rögtön odavagyok én,
Dunáról fúj a szél.*

A népdalokban testet öltő közvélekedés ítélőszéke előtt természetesen az idős asszonyok sem jártak jobban, példa rá az alábbi somogyi gúnydal.

*Apró murok, petrezselem,
A vénasszony veszedelem;
Alig várom az ördögöt,
Hogy elvigye ja vén dögöt.*

*Vénasszonnak nem kár volna,
Ha pokolba láncon volna.
Olyan ráncos annak bőre,
Félrehúz a vér is tőle.*

A csökkent értékűnek tartott öregkori szexualitás az asszonyokra nézvést is gyakran válik megvetés tárgyává.

*Öreg asszony nem jó zsáknak,
Ső abrakos tarisznyának;
Uccu, disznó teringette,
Kihull az abrak belőlle!*

Az elhervadt asszonyokra, a megöregedett feleségre különösen rájárt a rúd.

*Oh, te vasfogu vén bába,
Ki szeretne valójába?
Mikor te előttem jársz
A hideg mindenkor ráz.*

Akárcsak a vénlányokra (esetükben ez nem jelentett egyet a biológiai öregséggel), akik rettegve várták a farsangi háromnapokat. De ilyenkor kijutott a csúfolódásból az anyósoknak is. Húshagyókedd éjszakáján Temerinben, de máshol is, amikor rövid időre föltámadt halottaiból a bögő, a nős férfiak rágyújtottak az anyósnotára:

*Ha felülök az anyósom hátára,
Rézsarkantyúm vágom az oldalába,
Rézsarkantyúm betyárosan pengetem,
Eszembe jut, hogy anyósom nyergelem.*

Egy Komárom megyei gyűjtésű csúfolódó énekben az öregasszony mellett, hogy verbálisan lóvá fokozódik le, jelképesen szexuálisan is abuzálják – a gyöpon való egyesben szántás jelentése félreérthetetlen.

*Öreganyád igen jó:
Télen csikó, nyáron ló;
Ha felül a tűzhelyre,
Onnen mondják: ne, ló, ne!*

*Kivezetem a gyöpre,
Szántok rajta egyesbe;
Adok neki pozdorját,
Hadd mulassa ki magát.*

Létezni véges állapot. Banálisan szólva talán olyan, mint egy mondat, lehet rövid és hosszú, egyszerű vagy többszörösen összetett, befejezett és befejezetlen, de nem a pont (a halál) szabja meg a mondat (az élet) végét, hanem fordítva: a mondat vége jelöl

esszé

Csorba Béla

li ki, hogy hol a helye a lezáró írásjelnek. A halál tehát nem önálló entitás, hanem negativitás. Léthiány. Nem kötődik kizárólag az öregséghez, de az öregedő ember, szemben fiatalsága időszakával, együtt él elkerülhetetlenségének állandó tudatával. Függetlenül társadalmi státusától, ami viszont a többiek hozzá való viszonyát minden időben befolyásolja. Ha hatalma van és gazdag, tisztelettel beszélnek róla, bölcs lesz, hallgatnak a szavára, de még az ilyen ember is azonnal neveltség és gúny tárgyává válik, mihelyt szellemi és fizikai ereje megroggyan – legfeljebb nem a szemébe nevetnek, hanem a háta mögött. Ha az öregség a szegénységgel, netán az ínséggel jár együtt, a helyzet még egyértelműbb.

Hajdu, Hajdu, öret Hajdu,
De nem tudod, hogy mi ja bú,
Eladtad a tehenedet,
Nem észlél több édes tejet!
– Főzzél, Katánk, tököt, babot,
Attul szarunk nagy vastagot!

Évszázadokon át sokan kéregetésre, koldulásra kényszerültek, akárcsak a városi hajléktalanok napjainkban is, de koldusok – kéregetők – csupán pár évtizeddel ezelőtt még mindennapos színfoltjai voltak még a gazdagnak tartott falvak és kisvárosok mindennapjainak is. Ez az életmód azonban nemcsak szánalmat és olykor szánalommal vegyes tiszteletet, de megvetéssel párosuló (ön)gúnyt is kiváltott, mint a koldusénekek egy jelentős részéből, így az itt idézettből is, ez kiolvasható.

Gecemáré kertben érik a cseresznye,
Adhatnál most néki, ha kérne belőle.
Ó, uram, teremtöm, szárítsd meg a kezét,
Hadd adjon a szögénynek cseresznyét.
Lófaszt kaptam, öreg, tegye tarisznyába,
Hogyha hazamegyek, jó lesz a mamának.

A világi hiúság romlandó volta semmilyen szent érzést, még a barátságot sem kíméli. Aki megöregszik, s javai is elfogynak, az végül törvényszerűen magára marad.

Ne készíts nagy palotákat
jó barátid számára,
Kik borodra beköszöntenek,
ott hagynak elfogytára.

Egy kis lóczára mind ráfér,
ki igaz barátod,
S utoljára magad maradsz azon is,
meglátod.

Egy Veszprém megyei népdal szerint azonban ne higgyük, hogy élete viszontagságaitól a halál majd megváltja az öreget. Aki megvénült, annak nemcsak a halálban, de még a feltámadásban sem lehet egyenlő esélye a többiekkel.

Eltemették már az öreget,
Lábához tették a keresztet;
Azt sem tudják, merre a feje,
A pap is a lábát szentelte.
Majd nehéz lesz a feltámadás:
Nem ér oda akkor, mikor más.

IRODALOM

Csorba Béla: *Temerini néphagyományok*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1988.

Együd Árpád: *Somogyi népköltészet*. Kaposvár, 1975.

Endrődi Sándor: *Magyar népdalok*. Franklin-társulat, Budapest, 1906.

Katona Imre: *Keserves*. In *Magyar néprajzi lexikon III.*, Budapest, 1980, 175.

Kiss Lajos: *Gombos és Doroszló népzeneje*. A Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Újvidék, 1982.

Lükő Gábor: *A magyar lélek formái*. Budapest, 2001.

Ortutay Gyula szerk.: *Magyar népdalok I-II*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1978.

Tánczos Vilmos: *Folklórszimbólumok*. KJNT – BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, Kolozsvár, 2006.

könyv

MÉLYRE NYÚLÓ GYÖKEREK, MAGASBA TÖRŐ LOMBKORONÁK

Czini Zoltán

Richard Powers: *Égig érő történet*. Budapest, Park Kiadó, 2023

Az *Égig érő történet* a szerző tizenegyedik regénye, s miután 2019-ben elnyerte a legjobb regényért járó Pulitzer-díjat, 2020-ban magyar fordításban is megjelent. A hazai fogadtatás sikerét az is bizonyítja, hogy 2023-ban napvilágot látott a regény második magyar nyelvű kiadása ugyanannak a kiadónak a gondozásában.

Richard Powers nagyregénye több szempontból is különleges olvasmány. A több mint hatszáz oldalon át hőmpölygő történetnek már a fejezetekre való bontása is lenyűgöző. Négy egységből áll, amelyek a *Gyökerek*, a *Törzs*, a *Korona* és a *Magvak* címet viselik, így téve hasonlóvá a szöveg felépítését egy fáéhoz. Az *Égig érő történet* ugyanis egy ököregény, amely a környezetvédők küzdelmét mutatja be a multinacionális cégek környezetromboló tevékenységével szemben, de nem csak ezt, ugyanis ennél sokkal többet kínál fel az olvasó számára.

Már a regény elején, a *Gyökerek* című egységben kilenc szálon kezd el futni a történet, s nem is akárhogyan: mindegyik szál egy-egy családnak az akár több évszázadot átfogó történetét tárja elénk. Mindegyik család történetéhez kapcsolódik egy – vagy akár több – fának a története is. Ekkor még nem értjük, hogy a sokféle nyitó cselekményszálak miként érnek majd össze a későbbiekben, s hamar rá is jövünk, hogy az író által mozgott szereplők közötti összefüggés már-már követhetetlen, a hangsúly sokkal inkább a természetnek a környezetben és az emberek életében betöltött szerepére helyeződik. A különféle családtörténetek a fák gyökeréhez hasonlóan százfelé futnak szét, ahogy egyre mélyebbre ásunk, úgy lesz egyre nehezebben kibogozható az eredet. Olvasás közben döbbenünk rá, hogy milyen tökéletes a szövegnek a fák felépítését utánzó megformálása, ugyanis a szerzőnek az az egyértelmű szándéka, hogy fák és emberek/családok között párhuzamot vonjon, így szemléltetve azt, hogy az ember is a természet része, azzal összhangban kell élnie, folyamatosan figyelnie kell rá, nem fordulhat ellene, nem

semmisítheti azt meg, mert ezáltal önmaga pusztulását is előidézi. A *Gyökerek* nem mélyül el a részletekben, úgy is mondhatnánk, hogy ebben az egységben átsuhanunk az évszázadokon, mivel csak a legfontosabbakat tudjuk meg az egyes családtörténetekből, de a különféle fajtáknak a családi legendáriumokban betöltött hathatós szerepére mindig számíthatunk. A *Törzsben* összeérnek a gyökerek, azaz a környezetvédelemnek köszönhetően kapcsolatba kerül egymással a kilenc főszereplő. Képtelenek vagyunk eldönteni, hogy melyikük a legfontosabb, legfeljebb csak számunkra szimpatikus és kevésbé szimpatikus alakokról beszélhetünk. Közös bennük a fákért, az erdőért, az érintetlen környezetért való rajongásuk, s a fák megóvásáért bármire képesek, akár a törvénnyel is hajlandók szembeszállni. A regény szereplői, akárcsak a fák, a saját életüket élik, ugyanakkor, ha szükség van az összefogásra, egymás segítségére sietnek. Az *Égig érő történet* az erdőre egységes szervezetként tekint, ahol a fák a gyökereik, a koronáik stb. révén folyamatosan kapcsolatban állnak, rezdüléseikkel veszik fel az egymással való kommunikációt. Erről eszünkbe jut a német erdész, Peter Wohlleben *A fák titkos élete* című munkája, amely olyan esszét tartalmaz, amelyek a tudományosság igényével kívánják alátámasztani az imént felvázoltakat. A *Koronában* a fa lombkoronájához hasonlóan ismét több irányba szétfut a történet, a *Magvakban* pedig tulajdonképpen arról olvashatunk, hogy az ember a Föld történetének csak a legutolsó szakaszában jelent meg, azaz igen kevés ideje befolyásolja a bolygó életét, mégis olyan mértékben megváltoztatta az idők folyamán a természet által korábban felállított egyensúlyt, hogy annak beláthatatlan következményei lehetnek.

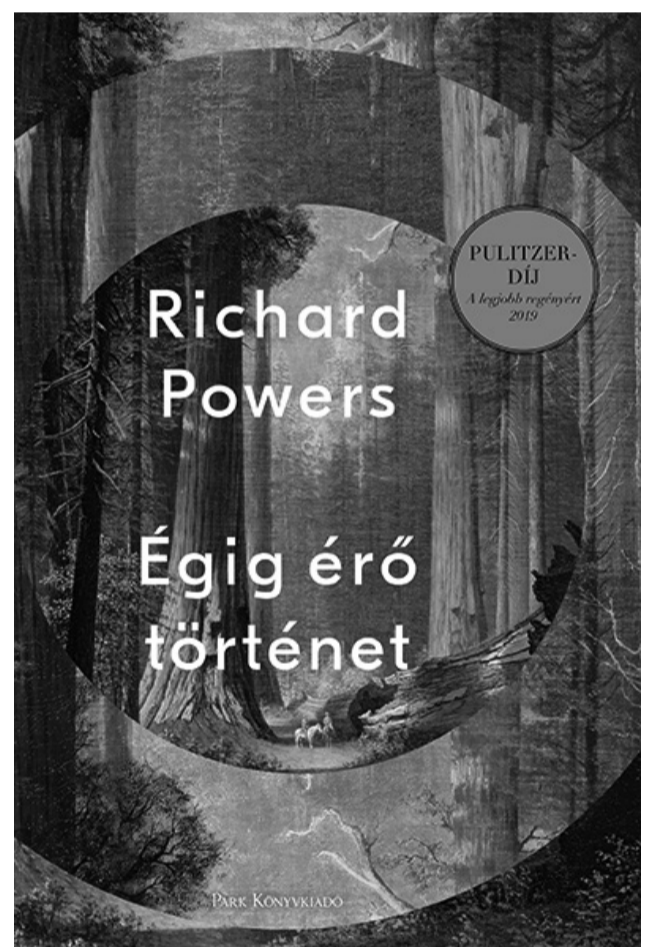
Az *Égig érő történet* vizsgálata nemcsak a fák vagy a családok történetei felől közelíthető meg, hanem lélektani szempontból is. A kilenc szálon futó történet mindegyikében hangsúlyos szerepe van a szeretetnek, az elfogadásnak, a beletörődésnek, s ebből kifolyólag ösztönzőleg is hathat. Napjaink individuumcentrikus világában rádöbent bennünket arra,

hogy bár egyénekként mindannyian fontosak vagyunk, mégis csak egy rendszerben, egy közösségben képzelhetjük el a boldogulásunkat, és a cselekedeteinkkel hozzá kell járulnunk akár a szűkebb, akár a tágabb környezetünk jólétének kialakításához. Mindezt úgy kell megvalósítanunk, hogy elfogadjuk a korlátainkat, beletörődünk a sorsunk alakulásába, s a meglévőből, a szeretetet szem előtt tartva próbáljuk kihozni a lehető legtöbbet.

Ha fellelőzzük a 2019-ben Pulitzer-díjjal jutalmazott regényt, számítsunk arra, hogy annak minden mondata fontos, gyakran meg-megállásra kényszerít, mert gondolkodásra készítet. Nemcsak a környezetvédelem fontosságának felismerésére hívja fel a figyelmet, hanem arra is, hogy milyen sokszínű lehet

egy ember – és egy fa – élete, s hogy ezt a sokszínűséget nem pénzben mérik, mint ahogyan azt napjaink globalizáció által átszőtt világában megélni vagyunk kénytelenek. A narrátor a gesztenyefa terméséről például „ingyenlakomaként” számol be, s a „fentről hulló mannáról” azt állítja, hogy „...egyenesen Isten asztaláról származik” (13. old.). Ha képesek vagyunk észrevenni a természet által nyújtott örömeiket, akkor nem szippanthat be bennünket menthetetlenül a világot behálózó globalizáció. A fákra pedig akár a föld és az ég közötti átjáróként is tekinthetünk: „Galambfa, zsakaranda, nyugati üstökvirág, kármorfa, juharlevelű lánfga, császárfa, kurradszong, vörös eperfa: földön túli élet...” (144. old.)

A kilenc főszereplő és családtörténet egyikét sem kívánom részletesen bemutatni, de azt meg kell említeni, hogy mindannyiuk története a maga módján lenyűgöző, s hogy számos kultúrába tekintést nyerhetünk általuk. A norvég

fiú és az ír lány, valamint leszármazottainak története jól ábrázolja az amerikanizáció folyamatát, és a Perzsiából származó, Kínában élő, majd az Egyesült Államokban letelepedő család története is bővelkedik a különféle vallások, filozófiák stb. dogmáinak, eszméinek bemutatásában. Találkozhatunk egy vietnámi veteránnal, akinek egy fa menti meg az életét zuhanás közben, és részletes bemutatásra kerül egy fák által ihletett videójáték is, amely hihetetlen népszerűsége tesz szert.

Richard Powers *Égig érő történet* című regényét nemcsak azoknak ajánlom, akik szeretik a fákat, vagy akik számára fontos a környezetvédelem, hanem mindazoknak, akik el tudnak merülni az apró részletekben. A szöveg sokrétűsége, az aprólékos kidolgozás türelmet kíván meg a befogadótól, de az összefüggések, a különféle hasonlatok és metaforák értelmezésébe fektetett energia megtérül, maradandó olvasmányélményt nyújt.

HIDEGZÓNA

Arnaldur Indriðason: *Hidegzóna*. Fordította Torma Péter. Animus Kiadó, Budapest, 2010

Izlandon egy földrengés következtében kiapadó tóban egy csontváza bukkan, a koponyáján éktelenkedő lyuk, valamint a lábához kötözött szovjet gyártmányú lehallgatókészülék alapján gylkosságra, kémkedésre gyanakodnak. Ezt követően kap az olvasó egy ifjúsági marxista előképzést, ami valójában meglepő, és értelmét sem látni, pedig van jelentősége a történet szemszögéből, sőt ez maga a történet. Az első húsz oldalon annyi az esemény, hogy szinte követetlenné válik az elbeszélés. Ráadásul Izlandon olyan különös neveket viselnek az emberek, hogy igencsak nehéz eligazodni közöttük, azt sem tudni, nőről vagy férfiról van-e szó. A könyv végén a fordító elmagyarázza az izlandi névadás jellegzetességeit, sőt a regényben szereplők nevének kiejtését is megadja. De eddig el kell jutnia az olvasónak.

Aztán egy hirtelen fordulattal Lipcsébe vezet a történet, valamikor a háborút követő újjáépítés idejére, ahová a világ minden tájáról érkeznek keletnémet meghívásra és ösztöndíjjal hallgatók a marxista egyetemre. A háttérben vészjóslóan feltűnik a keletnémet titkosszolgálat, a Stasi székhelye. Az izlandi hallgatók segítségére kirendelt fiatalember rendszeresen kikérdezi őket a politikai eseményekről, így kerül szóba a szovjet–magyar viszony értékelése, sőt egy magyar lány is felbukkan az izlandiak társaságában, akinek az 1956-os eseményeket követően nyoma vész. Ugyanis magyar mintára ellenállásra buzdította a dogmatikus szocializmussal elégedetlen egyetemi hallgatókat.

Odahaza viszont gőzerővel folyik a nyomozás a tófenékről előbukkant csontváz ügyében, akit talán a maffiaszámolásokhoz hasonló nehezékként a szovjet kémeszköz tesz érdekessé. A csontváz korának megállapítását követően a hatóságok a hatvanas évek végén és a hetvenes évek elején eltűnt fiatal férfiak után kutakodnak, az eltűntek hozzátartozói egytől egyig személyes tragédiák soráról számolnak be, miközben a nyomozást vezető detektívnek a saját démonaival is meg kell küzdenie. Feleségét és két gyermekét elhagyta, a volt neje gyűlöli, és igyekszik ellene uszítani a vele élő gyerekeket. Az idősebb lánytestvér már tizennégy évesen ivott, dohányzott, hasist szívott, majd magzata elvetelését követően végleg átadta magát a drognak. Mámoros állapotában egy alkalommal majdnem meggyilkolta apja nyomozótársát. Noha nem éltek együtt, mindig az apja pártján állt, még akkor is, ha ehhez álmvilágba kellett menekülnie. Öccse szimpla alkoholista maradt, de ő tartotta a viszonylag laza kapcsolatot a nővére és az apjuk között. A nyomozó legnagyobb tragédiája, hogy gyermekkorában egy hóviharban elveszítette öccsét, akinek testét soha nem találták meg.

A rengeteg szálát és részletet megjelenítő regény a 75. oldalig összeáll. Még sejtésem sincs ugyan a végkifejlettel illetően, de legalább a szereplőket megkülönböztetem, már sikerül eligazodnom női–férfi mivoltukat illetően, valamint tudom, melyik epizód játszódik napjainkban, és melyik a hidegháború idején. Nem csupán ezen felismerések folytán élvezem a történetet, hanem amiatt is, mert a szerző nagyon ügyes elbeszélő.

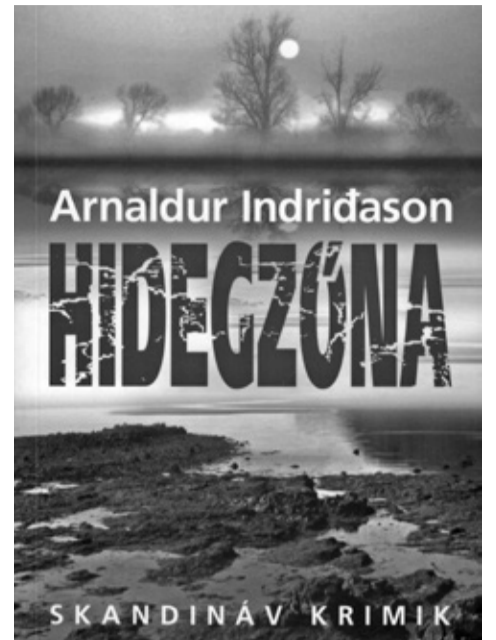
Az eltűnt férfi kilétének megállapítása érdekében kutakodnak egy régi Ford Falcon típusú kocsin, amelyet a ve-

zetője egy forgalmas buszpályaudvaron hagyott, és hiányzott egyik kerekéről a díszlámpa. Nyomoznak a tóban talált hírszerző-felszerelés eredete után, nagykövetségeket, külképviseleteket keresnek fel, értesüléseket igyekeznek megszerezni Izland külügyminisztériumában, mindezt negyven évre visszamenőleg. Ugyanebből az időből kapunk értesüléseket a Varsói Szerződés országai uralkodó állapotokról, valamint arról, hogy ki hogyan szembesül a népére telepedő diktatúrával.

A könyv egy bűnügyi regénybe ágyazott politikai krimi. Egyes skandináv krimik kapcsán kifejtettem már, hogy ez a műfaj jószerével kiszámítható. Sok bennünk a fordulat, a feleslegesen felvett, majd elejtett szál, de a végkifejlet előbb-utóbb felsejlik. A *Hidegzóna* esetében kezdetben nagy a zűrzavar, szinte kilátástalannak tűnik a megoldás, ám a regény 168. oldalától mintha fülénél fogva rángatná a szerző olvasóját a lehetséges megoldáshoz, ami igazán jólesik az előtte megvezetett regényolvasónak, végre érti a dolgok alakulását. Habár még hátravan 87 oldal a könyvből. És meglepetés is bőven! Nem az lesz a tettes, akire számítottunk, hanem egy folyton előtérben tartott szereplő, akiről feltételezni sem mernénk a gyilkosságot, az áldozat is más, mint akire számítottunk, a hajdani ellenségéből pedig jóindulatú tettestárs válik. Van tehát csavar bőven az utolsó 87 oldalon.

Volt értelme visszanyúlni az eredetileg 2004-ben megjelent, magyarul 2010-ben kiadott regényhez, a skandináv krimik egyik előfutárához. Említettem, hogy műfaja szerint politikai krimi, de nem a részletező fajtából. Konkrétan nem esik szó a diktatúrák gáztetteiről, a folyamatos megfigyelésekről, árulásokról, a szó-

Fekete J. József

lásszabadság korlátozásáról, mindezeket a szereplőkkel történetek révén mutatja be a szerző. Van benne viszont rejtély, titok, szerelem, családi tragédia, szép emberi gesztusok. Kész regény.

A SZERZŐRŐL:

Arnaldur Indriðason 1961-ben született Reykjavíkban, ma is Izland fővárosában él családjával. Történelem tanult – ez magyarázhatja, hogy alaposan ismeri a hidegháború európai lecsapódását –, dolgozott újságíróként, forgatókönyvíróként, majd regényírással kezdett. Történeteiben zömmel ugyanaz a nyomozócsoport tűnik fel. Ő az egyetlen szerző, aki két egymást követő évben is elnyerte a skandináv krimiírók szövetségének díját, és az egyetlen, aki külföldiként megszerezte a brit krimiírók társaságának díját. Magyarul mintegy tíz regénye olvasható.

PETÓFI A SZERBEKNÉL

Vladislava Polit: *Petőfi a szerbeknél* – *Петофи код Срба*. Матица српска, VM4K, Szekeres László Alapítvány, Újvidék–Szabadka, 2023

Nem mindennapi kétnyelvű kiadványt mutattak be november elején az újvidéki Matica srpska szervezésében megrendezett, Petőfi költészetének kultusza a szerbeknél témával kapcsolatos tanácskozáson, amelyen hazai magyar és szerb, valamint magyarországi szerb irodalomtörténészek is részt vettek. Ezen az összejevetelen mutatták be Vladislava Polit (1886–1966) *Petőfi a szerbeknél* című egykori doktori disszertációjának fénymásolt kiadását, amelynek érdekessége, hogy 1912-ben jelent meg, de még a Matica Könyvtárának sincs belőle példánya. Németh Ferenc művelődéstörténészünk fedezte föl, s le is fordította (megjelenése után 111 évvel) szerb nyelvre az eredeti magyar nyelvű szöveget. S most párhuzamosan olvasható a szöveg mindkét nyelven.

A szerzőről tudni kell – olvashatjuk a fordító utószavában –, hogy Újvidéken született, ismert ügyvédi családban, itt végzett a leányiskolában, majd gimnáziumi tanulmányai után Budapesten 1911-ben diplomázott az ottani Filozófiai Fakultás idegen nyelvek és szlavisztikai tanszékén. Egy évre rá pedig ugyanott sikeresen megvédte

doktori értekezését is a Petőfiről szóló, mintegy ötvenoldalas szakdolgozattal. Ma már tudjuk, hogy Vladislava Polit volt az első szerb nemzetiségű nő, aki Pesten doktori titlust szerzett.

A tanulmány előszavában Polit leszögezi, disszertációja azért született, hogy „néhány szóban előadjam, milyen jól értettük őt mi szerbek”. S valóban, a disszertáció számba veszi először is az addig ismert Petőfi-versek szerb fordításait. A némi pátozzsal írt dolgozat vezérelve: „Mi szerbek pedig, a kik itt vele éltünk, nem csak értettük, hanem ő a mi érzelmeinknek is tolmácsa volt. Vele osztozkodunk érzelmeinkben, reánk is ő nagy hatással volt.” Majd bizonyítja, hogy elsősorban Jovan Jovanović Zmaj fordításai révén több Petőfi-vers mintegy a szerb folklórkinccs elemévé is vált, hiszen a *Falu végén kurta kocsmá* vagy *A hold elégiája* az egyik legnépszerűbb, tamburazenekar által is kísért szerb „népdal” lett. Kiváló fordításban közölte Zmaj az olyan népi eposzszöveget, mint például *Az örült*, arról nem is szólva, hogy már 1860-ban fordításban közölte Petőfi János vitézét, amelyről a disszertáció szerzője megjegyzi: „...mégpedig oly klasszikusan, hogy mi szerbek egészen világosan látjuk ama bojtárunkat...” A Zmaj-műfordítások közül kiemeli többek közül még a *Mi a szerelem*, a *Katonaélet*, a *Három*

fiú, *A csárda romjai*, *A rab oroszlán*, a *Sári néni...* címűeket. Megállapítva, miszerint Zmaj mintegy harminc Petőfi-fordításával ráérezett népeink azonos lelki és szellemi rezdüléseire. Zmaj mellett és után Petőfit még sokan fordították: Dimitrije Popović, Aleksandar Marić, dr. Milan Popović (Jakša fedőnév alatt), majd Đorđe Strajić, Jovan Živojinović, Ivan Ćirić, s közölték is átköltéseiket a Matica évkönyveiben ugyanúgy, mint az akkori folyóiratokban: a *Delo*, a *Straživo*, a *Javor*, a *Brankovo kolo* vagy a *Ženskom svetu* című antológiában.

S ezek után mintegy konklúzióként állapítja meg, hogy valójában Blagoje Brančić (1860–1915) volt az, aki megteremtette a Petőfi-kultuszt a szerbség körében, nemcsak azzal, hogy lefordította mintegy háromszáz versét, hanem azzal is, hogy „...fordításaiban rendszert is követett, azaz rajta volt, hogy minden műfajból adjon ízelítőt. Ő adta ki a fordításait külön könyvben, a *Magyar virágos kertből című antológiában* (megjelent 1906-ban) *negyvenhárom költeményt közölt Petőfitől*”. Blagoje Brančić a latin–görög és a magyar nyelv tanára az újvidéki szerb gimnáziumban. Költő és műfordító volt, aki Berzsenyit, Kisfaludyt, Aranyt, Vörösmartyt és Gyulait is fordított, a németek közül pedig legismertebbek Goethe-, Schiller- és Heine-fordításai.

Bordás Győző

A könyv kapcsán jegyezzük meg, hogy Németh Ferenc azonfelül, hogy híven lefordította ezt az archaikusabb magyar nyelven írt tanulmányt szerb nyelvre, komoly biobibliográfiai jegyzetanyagot is fűzött hozzá, hiszen a szerb olvasók között nemcsak a magyar, hanem immár az előforduló szerb nevek sem annyira ismertek, hogy ne kellene eligazító jegyzetet is fűzni hozzájuk. Mindez csak növeli a most megjelent kétnyelvű kiadvány irodalom- és művelődéstörténeti jelentőségét.

AZ ÉRTELMEZÉS ÖRÖME FELÉ – DESIRÉ CENTRAL STATION 2023 Branislav Filipović

Az álmodozás összeférhetlenségének erejéről

A kortárs színházi megnyilvánulások felé való állandó orientáció, a hangsúlyt a posztdramatikus költői hangnemre helyezve, jelentősen eltér az esztétikai forma függetlenségének eleve tagadó programjától. Ez kétségtelenül hozzájárul ahhoz, hogy a Desiré Central Station nemzetközi regionális kortárs színházi fesztivál a saját helyszínén messze túlmutató kulturális elismerésben részesül.

A *hallgatás poétikája* premier előadás, amelyet Urbán András rendezett, azt a meggyőződést hirdeti, hogy a posztdramatikus képzelet nem csupán műfaji, módszerbeli vagy operatív eszköz, hanem a költői imagináció teljessége. Stilisztikai rokonságban *A nézés költészete* című korábbi darabban, a hangos beszéd hiányának dramatiszálása arra készíti a nézőt, hogy egyénileg, önállóan fedezze fel a darabban rejlő kiszámíthatatlan és csodálatos gondolatokat és jelentéstartalmakat. A különböző hangok és zajok precízen felépített játéka, valamint a túlzottan affektív előadásmód és asszociációs testi játék révén a *szöveg hiányának inszeneciója a hallgatás poliszémiájáról* kialakított ősi tudás tanát követi, amely dramaturgiai ravaszsággal rejtett jelentést foglal magában. Az ábrázolás ezen módja olyan esztétikai beállítottságot feltételez, amely a mindennemű – egyben a drámai – elbeszélés kiszámíthatósága tárgyi tapasztalatának durvasága ellen irányul. A rendezői narratív normák áthágása hipnotizáló színpadi fantazmákat eredményez, amelyeket hatékonyan, sőt intuitívan keltettek életre a szabadkai Kosztolányi Dezső Színház színművészei – Verebes Andrea, Búbos Dávid, Mészáros Gábor és Kucsov Borisz. A nihilista banalitás és expresszív kegyetlenség posztdramatikus diszpozíciójához híven a színházi és performatív aktus közötti marginális térben a szerző azon törekvései, amelyek a *hallgatás narrativizálására* irányulnak, nem tárják fel a nem narratív színpadi eszközökön alapuló értelmezés parallaktikus erejét. A *konvencionális jellemzők imperializmusával* való nyílt rivalizálás által előidézett esztétikai élvezet kulcsfontosságú jegyeinek egyike az emberi sikolyok és a mániákus hangoskodás, a boschi szörnyűségek pszichotikus demonstrációinak színpadra állítása, amely egyértelműen megha-

tározható a *beszédpatológia racionalitásának* katartikus bemutatása során, amelyben az abszurditás teljes valósággá nyugszik. A színpadi egyszerűségben ambiciózus, valamint az érdekesítő és friss képzelőerővel bíró *A hallgatás poétikája* sikeresen dolgozza fel azt a jól ismert tanulságot, amely szerint a művészet legnagyobb ívei az előre meghatározott jellemzők transzcendenciájának síkján rögzülnek.

A fesztivál közönsége a Szarajevói Háborús Színház SARTR társulata által bemutatott, a neves szabadkai rendező, Urbán András életművéhez képest szokatlan *Tóték* című darabot tekinthette meg. A *Tóték* a XX. század egyik legismertebb magyar írójának, Örkény Istvánnak a műve, amelyet Vedrana Božinović dramaturgiaiailag ügyesen megformált. A darab keserű, ám szellemes módon mutatja be a Tót család és fiuk sorsát, aki 1943-ban a háborúban halt meg a távoli keleti fronton. A politikai groteszkként feldolgozott drámai alkotás ironikus és szatirikus színrevitele élesen eltér a háborús élmény tragikus mivoltától és az emberi szubjektum abszurditásától, megtörve így a kultúrtörténeti kontingencia totalitását. A háborús episztémé alapvető paradoxonai, illetve a már-már karneválszerű tematizálás bátor választását, a színjáték időnkénti gyengülésével, Sead Pandur, Davor Sabo, Adnan Kreso, Džana Džanić, Ana Mia Karić, Snežana Bogičević és Emir Fejzić fiatal színművészek mutatják be. Az ihletett dramatiszálás lényegre törő humora, játékos komikum többszörösen csökkenti a tragikomikus benyomás élességét.

A háborús félelem erejéről és a háború által fertőzött létezés abszurdításáról szóló, gyors drámai vágásokból és éles metaforákból álló bemutatott darabban Irene Popović Dragović dalait, valamint Adisa Vatreš Selimović visszafogott szcenográfiáját és jelmezeit tekinthetjük meg. A főhős *erkölcsi hanyatlásának* elégikusan megformált zárójelente katartikus funkciót tölt be, amely a *világ elviselhetlenségének általános érzését* demonstrálja. Történelmi érzékeink által felismerjük, hogy minden támogatás nélkül élünk az önmagunk által előállított egzisztenciális szellemekkel, amelyek körülöttünk lebegnek.

Az Urbán András által rendezett *Ki játssza Sonja Savićot?* című darab, amely a Čačaki Városi Színház és a belgrádi Bitez Színház koprodukciójában

készült, szokatlan színházi előadás elsősorban a központi motívuma miatt – a szerb és jugoszláv színház ikonjának életét és munkásságát mutatja be. Ez egy kulturális hősnő drámai története – a jellemé, aki kész megfizetni a *kihívó magány* árát a kompromisszumok nélküli igazmondás jegyében munkássága során. A darab a szerző jól ismert, jellegzetes színpadi megoldásain alapul, amelyet a fiatal és elhivatott szereplőgárda (Nikola Voštinić, Bratislav Janković, Borjanka Ljumović, Ivana Terzić, Julija Petković) energikus és kiegyensúlyozott előadásában tekinthetünk meg. Az elismert rendező többi darabjához hasonlóan a közönség megéletheti a tragikomikus hatást kifejtő narratív volumen, a felgyorsult drámai ritmus és az önironikus fordulatok inszenecióját. A *Ki játssza Sonja Savićot?* című mű esztétikai kifinomultsága és vonzereje azonban a legnagyobb mértékben a művész saját ideológiai, szakmai és életszemléletével, valamint a balkáni kulturális élmény pszichopolitikai megnyilvánulásaival való végtelen szembesüléséből adódik, agóniájának konjunktúrája *poetizált emlékként*, narratív szinten közvetített. Az expresszív rock és a háttérben mennydörgő dobhangok felé való auditív orientáció a színpadon kizárja annak lehetőséget, hogy egy finoman érzékeny narratíva felvegye az érzélgősség lírai formáját. A művész és művei nyilvános elismerésével járó következmények iróniájának érdekesítő színrevitele a szerb kulturális szellemiség kegyetlenségének tanulságos bemutatása. Bár a darab bizonyos szegmenseiben átláthatatlan és nehezen értelmezhető metaforákra épül, ahol a visszafogott narra-

tív temperamentumot időnként ok nélkül megszakítja az álperformatív forma színpadi ismétlődése, egy meglehetősen sikeres produkciót tekintettünk meg, amelynek sikerült kiéleznie a *kulturális és politikai összeférhetlenség modern tragédiáját*. A rock and roll gyors tempójának és a punk provokatív színpadi káoszának alárendelve az előadás egy szokatlan és árnyalt portrét mutat be egy „öngyilkos hajlamú optimista” színésznőről, akinek a szerb kultúra és művészet traumatikus jellegére vonatkozó figyelmeztetései a múltó moralista leereszkedés szintje felett maradtak.

A szubjektum mint a kulturális sokszínűség hordozója iránti közmegejtés megformálásának rémisztő eredetisége áll a híres sarajevói rendező, Haris Pašović *Marlene Dietrich: a vádirat öt pontja* című darabjának középpontjában. A rendező a szabadkai rendezvények jól ismert híressége, akinek műveit a KPGT helyi művészeti mozgalom tevékenységeinek keretein belül láthatuk. A Szarajevói Nemzeti Színház darabja tematikus értelemben megújítja az *üldöztetés és elítélés iránti szenvedély* közismert kérdéseinek polemikus játékát. A híres színésznő élete és munkássága kronológiai sorrendjének dramatiszálásán keresztül sikeresen kiemeli a *szabályszerűség nyelvének mindenütt jelen lévő jelenségét*, amelyről az egyének és a csoport is boldogan beszélnek (a Másikról). Egy fiktív per színrevitelével és a vádak szolid elrendezésének narrativizálásával világosan szublimált a korszak kollektív tudatában Marlene Dietrich színházi portréja által bemutatott életútjának ellentmondásos egyesége attól a ponttól kezdve, ahol meg-

színház

kapja a szupersztár mitikus státuszát (*A kék angyal* híres filmszerepében), a nép becsmérő megbélyegzéséig (például a Pelz-Schlampe – „kurva bundában”): reflexiós irányultságú dramaturgiai beavatkozások a társadalmi hatalom komplex fenomenológiáját tárják a közönség elé, ennek taktikai fölénye a *médiáfigurák mitologizálásának* folyamatában rejlik, illetve a kiszámíthatatlan mechanizmusok bemutatása az intolerancia és a kirekesztő rítusok kegyetlenségét tárja elénk. A narratíva a híres színésznőt, életének sorsfordító mozzanatait kiemelve, az *álmodozás összeférhetlenségét* megtestesítő kulturális figuraként ábrázolja. A külsőségekről mint a média-bálványimádás alapanyagáról beszél, amely egy szocioantropológiai tanulmány kontúrjait ölti fel, miközben a főszereplő *vágyai intenzív pszichiatricai szegmensének* demisztifikálására, valamint a megalázó megkülönböztetések transzgenerációs szellemei mindenható erejének bemutatására fókuszál. A rendkívüli személyiség elbűvölő sajátosságainak drámai megkérdőjelezése azonban a szakmai és életkontextualizációk tekintetében sem kreatív értelemben, sem az elvárt mértékben nem felelt meg a színpadra állítás kihívásainak konkrétságát illető feltételeknek.

A korábbi produkciókkal ellentétben, amelyek között egyes előadásokat újra is rendeztek, Pašović ebben az esetben nem éri el a színpadi átszervezés legmagasabb szintjét – úgy tűnik, az előadás nem más, mint egy aktuális, politikailag provokatív életrajzi szöveg színpadi olvasata. Egyéb, művészileg releváns dramaturgiai jegyek hiányában a közönség figyelme a darab során mindvégig Mirjana Karanović érzelmi tisztaságára, energiakonzentrációjára, valamint beszéd- és énektehetségére irányult a hollywoodi szexepil, a „kék angyal” naiv, álmodozó szerepében. A korszak leegyszerűsített videoszekvenciáinak gyakori megjelenítése és az egyik első hollywoodi szupersztár életének vizuális kontextualizálása negatívan befolyásolja a néző élményét. A *statikus scenográfiai és dramaturgiai megoldások*, valamint a különböző narratív eszközök némileg csökkentették a transzformatív karakterdinamikai fejlődés lehetőségét a színészcsapat, Mona Muratović, Elmira Krivalić és Enes Salović számára. Az utolsó jelenetek, amelyekben Mirjana Karanović érzelmesen éneklő Marlene Dietrich híres dalait, sajtós kellemes érzést keltenek. Ennek ellenére az észrevétel az, hogy a *hősnő szokatlan álmodozásának erejéről* szóló jól ismert történetet kissé dinamikusabb és innovatívabb drámaiságon keresztül is el lehetett volna mesélni.

A bemutatás tekintetében igényes, stilisztikai frissességében és esztétikai eleganciájában hipnotizáló Pálffy Tibor: *Oxigén* című dráma a hipermodern képalkotás posztdramatikus szerkezetének elemeivel ragadja meg a nézőt. A romániai Tamási Áron Színház társulata látványos színpadi előadást mutat be, a fiatal orosz író, Ivan Viripajev darabját: az oxigén aktív metaforáját kivéve, mint az életerő és a féktelen emberi vágy alapelvét, a darabban nincsenek központos allegóriák, metaforák vagy jelentések. Ám pontosan ez az, ami felfedi a *homály és kimondhatatlanság rejtett szépségét*: az értelmes narratív hangvétel emancipációja, valamint a fraktál-töredékes nyelvi kifejezések drámai szerveződése és a beszéd-énekes beté-

tek azok, amelyek a közönség perceptív kielégülését eredményezik.

A szerző világélményének színpadi kifinomultságát – a tiszta abszurditás és ironia erőszakos eseményeit – a lenyűgöző zenei betétek és könnyed jelenetek, valamint a tehetséges Kónya-Útő Benke és Korodi Janka pazar színpadi játékanak hatékony kombinációja teremti meg. A darab hibrid kifejezőmódon keresztül, az elektronikus zenei koncert és a posztdramatikus színrevitel között intuitív-archetipikus szinten szólítja meg a közönséget. Ezen érdekfeszítő módszer és műfaji eklektika hozzájárul a *keresés értelmetlenségének jelentéstartalma* központi vezérmotívumának megvilágításához, valamint megerősíti azt a tézist, miszerint a szubjektum modern története és interakcióinak köszönhető boldogsága nem a beszéd racionális mezején fedezhető fel, hanem az álmok és fantáziák kaotikus játékoságában.

A rendkívüli művészi energia és a színpadi anyag megvalósításának és *megközelítésének gondosan kidolgozott excentrikussága* ellenére a ljubljani Szlovén Nemzeti Színház és a Via Negativa társulat *Mandić Cirkusza a vonzóbb színházi csalogódások* egyike. A szöveg alap az egyik legnevesebb szlovén alkotó, Marko Mandić színészi teljesítményének töredékeit követi, amelyeket Bojan Jablanovec állít színpadra *feltűnően radikális és performatív attitűdében*. A szellemes elképzelés, mely szerint Mandić inspiráló, ám kimerítő előadasmódban a korábbi színészi teljesítmények testjatekát újraértelmezi, drámai pont hiányában a közönség türelmével játszik. A darabokból vett monoton idézet sor, a szolid háttérfény- és hangeffektusok kíséretében, csökkenti a *színészi fellépés kitörési erejének* esztétikai élvezetét. Az emancipált rendezői megoldások – *az állandó maszkuvelés által keltett feszült drámai hangulat színrevitelének rezonáns megnyilvánulásai és diszkurzív szintézisei* – felfüggesztik az ábrázolt provokatív cselekmény nyugtalanító erejét, amelyben szerepelt egy nem is olyan rövid maszturbációs jelenet. A darab az uralkodó diskurzusok (újra)vizsgálásának dekonstruktivista tudományára épül, s paradox módon dekonstruálja saját feltételezéseit: a szöveg szándékosan túlhangsúlyozott affektusa, a színpadi provokatív stílus, a művészi sokk aktív anticipációja és az *előadás színpadi újdonságokkal való túlterheltsége* egyfajta diszkurzív ellenhatást generál. A kétórás kulturális élmény, a maga kortárs művészeti megnyilvánulásainak dialektikus fordulataival, a modern művészetélmény monomániás teatralizálásának testjatektípusaként testesül meg, amely a *performatív szeszélyre* erősen támaszkodva megfosztja a narratív szálat a mélyebb jelentéstartalom egységességétől.

Az erőszak általános transzparenciája mint a mindennapi élet meghatározó gyakorlata áll a középpontjában Milica Radojčić *Csendben, csendesebben* című érdekes darabjának, amelyet a Belgrádi Drámai Színház mutatott be. Bár sok szegmensben a fiatal színészek, Aleksandra Arizanović, Andrijana Andi Đorđević, Anja Čurčić, Veljko Stevanović, Čubrilo Čupić és Nikola Đorđević lendületes előadasmódja meggyőző alakítással és a színpadi előadasmód finom erejével ragadta meg a közönséget, a szexuális erőszak mint aktuális fenomenológia bemutatása talán nagyobb

drámai hatást ért volna el Ana Janković kevésbé széttagolt és dekonstruktivista irányultságú rendezői módszereivel. Valószínűleg a „gaser” generáció erőszakos karakterológiájáról szóló megrázó és mélyen felkavaró narratíva érdelemmentesítésének módszereként alkalmazott dekonstruktivista színrevitel, amelyre jellemzőek az autoironikus fordulatok és önreflexív narratív meanderek, ebben az esetben sikeresen elhatárolta a színpadi sablont az elvárt affektív bonyodalomtól. A szerző azon döntése, hogy a darab színpadi anyagának nagy részét az *előadás az előadásban* posztdramatikus technológia alkalmazásával mutatja be, a jelenetek önmagukban is érdekfeszítő teljességét nem tette dramaturgiailag és drámailag transzgresszívvé. Az erőszak esztétikai problematizálása, mely az általános kulturális anómia jellemzője, különösen a cinikus szkepticizmus jelenlegi korszakában, amelyben a *túlzott élvezet* átveszi az új társadalmi kötelesség attribútumait, nem fejtette ki kellőképpen a narratíva nyilvánvaló potenciáját. A *szubverzív ambíció*, valamint a provokatív színpadi játék túlhangsúlyozott stilizálása ellenére, a közkedvelt Dada Buržujka és Sajsi MC rendhagyó zene-számai kíséretében, a dramaturgiailag inkoherens játék nem ért el jelentős emancipációt a didaktikai váz egyproblémás ábrázolásában, a *kiszolgáltató megkülönböztetés* rendezői eljárása nem kerekedett felül a *színpadról sugárzó erkölcsi pánikon*.

A Prešeren Színház (Kranj) és a Ptuj-i Városi Színház szlovén koprodukciója már a címével is – *Škofja Loka-i pasiójáték* – kielégítette az elvárásokat. A régi népi visszafogott szövegek dramaturgiai újragondolása a kevésbé elterjedt tézis mellett szól, miszerint a dekompozíciós-dekonstruktivista gyakorlatok posztdramatikus ideológiája nem feltétlenül ellenpólusa a hagyományos és klasszikus művészetnek. A szimbolikusan intenzív és rituálisan artikulált koreográfiai minták velázquezi barokk képszerűségében az elismert szlovén szerző, Jernej Lorenci az emberi szubjektum *örök szorongásának egzisztenciális borzalmát* tematizálja a pozitív értelemben vett Novalis-féle romantikus stílusjegyek szerint – az ismerőst furcsává változtatja, a rendkívülinek tűnőt pedig hétköznapivá. Az innovatív dramaturgiai megoldások a közönség számára szokatlan élményt nyújta-

nak. Ezeket a Škofja Loka-i kapucinus szerzetes, Romuald (Lovrenc Marušič) atya által 1721-ben leírt sablonok, illetve a mediterrán körmenetek szájhagyománya és egy drámai közép-európai spirituális játék ihlették. A darab konceptuális tekintetben vett rendkívüli aktualitása – különösen az általános relativizálás és a grandiózus narratívák tagadásának posztmodern korszakában – az emberi sors átkáról és a bűnös szerelem okozta kár végtelenségéről szóló narratíva *drámai feszültségét kielező* sikeres rendezési folyamatban rejtőzik. A szerző merész és eklektikus teatralitásának, illetve a színészek, Doroteja Nadrah, Darja Reichman, Blaž Setnikar, Miha Rodman, Miranda Trnjanin és Gregor Zorc kimért kifejezőmódjának, Branko Hojnik metaforikusan hatásos díszlettervének, valamint Branko Rožman sötét hangulatú, az ember bukása történetét megidéző zenei alátámasztásának köszönhetően a *New Age ikonográfia bibliai narratívájának* színpadra állítása egy, a bűntudat és bűnbánat által meggyötört ember gyötrelmes sóhajának tragikus-affektív töltetét mutatja be. Az elfeledett katekizmus posztdramatikus hermeneutikájának újraértelmezését a szélsőséges *metaforikus kontextualizálással* éri el (a hős anyagi szárnnyait például papírpénzből szőtték), és valószínűleg nem tévedünk, ha arra a következtetésre jutunk, hogy a rejtélyes stilizáció játékát látjuk, mely sikeresen aktualizálja a *lét ontológiai botrányának*, az emberi megfoghatatlanság és mulandóság alapvető misztikumának felkavaró egyetemességéről szóló bibliai üzeneteit.

Az ünnepelt belgrádi író és dramaturg, Milena Marković NIN-díjat nyert *Gyermekek* című regényének színpadi adaptációja felhívja a figyelmünket a kritika kevésbé elterjedt definíciójának fontosságára, mint az esztétikai élvezet dekonstrukciójának módjára. Ebben az értelemben a szerző poémájának színpadra állítása, mely a kortárs szerb irodalom jelentős költői és műfaji áttörése, azt erősíti, hogy a művészetet (*elsősorban*) *szívet kell megtapasztalnunk, és nem (csak) elemzéssel*, és hogy a kritikai elemzés valójában nem más, mint *maga a dolog fényességének megtapasztalása* (S. Sontag). A felnőtté válás intim történetét bemutató merész színpadi adaptáció grandiózus produkcióját Irene Popović rendezte.

Lenyűgöző és koherens rendezése egyetemes és transzgenerációs költői jelentéssel bír. A darab *nosztalgikus vidámságának Fellini-hangulata* a Belgrádi Nemzeti Színház színészei és énekesei – Nela Mihailović, Suzana Lukić, Predrag Miletic, Vanja Milačić, Milena Đorđević, Bojana Stefanović, Bojana Bambić, Dragana Varagić, Aleksandar Vučković, Miona Marković, Teodora Sparavalo, Jelena Blagojević, Vladan Matović, Tamara Mitrović, Iskra Sretović és Marko Kostić – lelkesedésének és tehetségének, valamint az őket kísérő kamarazenekarnak és rendkívül szimpatikus Remény gyermekkórusnak köszönhető.

A tizenhét különböző műfajú és érzelmi töltetű kortárs kompozícióra épülő, expresszív felsőbbrendű, *karneváli teatralitású opera* lehetővé teszi, hogy a színpadi szöveg a lírai és narratív érzékenység kifinomultságával hasson a nézőre. A drámai cselekmény felfüggesztése lehetőséget teremt a drámai konfliktus kiélezésére, a rendező precíz megfontolással alkalmazza az általa választott dramaturgiai eszközök összességét – mint például a (talán túlságosan is) leegyszerűsített koreográfia, az ötletes jellemhasználát, a játékos hangszerelés és színpadi éneklés a maguk jelentéstartamával a *költői beszéd dicsőítésének* szol-

glatában állnak. Az eredeti költői forma radikális szerzői manipulációjának hiánya a néző figyelmének a mélyebb jelentéstartalom felé történő deportálását eredményezi, miközben a közönségre való érzelmi-afektív ráhatás is nyilvánvaló. Az írói alkotónyelv *nyitottságának fájdalmas szépségét* egyetlen szegmensben sem csökkenti a színrevitel, ellenkezőleg: a melankolikus érzéki és érzelmileg mindent elsőpró *operarekompozíció* drámai és végső soron művészi értelemben is potensebbé teszi a verseket. Az emberi lét anyagiasságának elliptikus poétikájára épülő *Gyermekek* című darabra vonzó alkotásként kell tekintelnünk – esztétikai kellemessége felülírja mindazon jellemzők metadiskurzivitásának tematikus erejét, amelyek a *fel-nőtté válás és az élet szépségét alkotják*.

A Moment (Maribor) és a Glej (Ljubljana) szlovén társulatok által bemutatott *Hős 4.0: Business as Usual* című záróelőadás *parallaktikus-humoros módon* az esztétikai eljárás egyediségét hirdeti, elutasítva a kreativitás alárendeltségének klasszicista eljárását. A darabon belüli dramaturgiai előadásmódot követve, szigorúan eltérve a társadalmi-politikai szubsztancia problematizálásától, a hagyományos narratív sablont felváltja a médián és a minden-

Fotók: Molnár Edvárd

napi életen keresztül általunk ismert *archetipikus karakterek és pozíciók parodisztikus elmozdulásának* beckett-i stilizált színrevitele. A narratív jelleg és drámai tartalom hiányában Uroš Kaurin és Vito Weis kivételes színpadi hangulata a végtelenségig tágitja a színházi játékeret, a *nyílt dramaturgia* komikus-groteszk fordulatainak szokatlan, tréfás színrevitele pedig az egyes színházi felvonások játékának *átfogó jelentőségét* és általános értelemben a művészet *komoly komolytalanságként* való meghatározásának jelentőségét sugallja (Bourdieu).

A sajátos *brutalista kifejezésmód*, a *motívumok* és különböző esztétikai pozíciók és (ön)meghatározás jellege révén szublimált ideji fesztiválszemle színpadi anyaga a kortárs lét rejtett ellentéteit bemutató *anatómiaóráként* definiálható. Mindaddig azonban, amíg szimbolikus szinten érezhető a szavak, a színpadi jelenetek és a szerzői koncepciók erőszakossága, ahogyan azt a Desiré Central Station 2023 során is láthatuk, nyilvánvaló, hogy nem ragaszkodunk ahhoz, hogy alá vessük magunkat a kortárs általános melankóliának.

Fordította Molnár Márta

hanglemez

OLTHATATLANÚL

Petőfi-CD az évfordulóra

A Vajdasági Magyar Művelődési Intézet az ünnepelthez méltó Petőfi-összeállítással lepte meg a költő, a költészet, az ének és a zene iránt érdeklődőket. A 200. évforduló eddig legjelentősebbnek nevezhető kiadványa méltó rá, hogy részletekbe menően elemezzük. Többször is végighallgattam, egy alkalommal mások lelkendezésétől is övezve. Van mit beszélni róla, a dicséret, de az érvelő bírálat hangján is.

Petőfi hatszor olvasta el Arany János *Toldiját* 1847 januárjától fogva, ahogy a Kisfaludy Társaság bírálóinak kezéből szinte kikapta az első díjazás pályaművet, s azután életművének egyik, ha tán nem a legragyogóbb epizódját megírta róla: „Toldi írójához küldöm leveletem, meleg kézfogásra, forró ölelésre...” – ehhez hasonlóan kezdeném én is méltatásomat, bár vélhetőleg nem elsőként hallgathattam meg a három előadóművész év végi ajándékát.

Az összeállítás átgondolt ívben, jó arányérzékkel fogja össze a 860 versből álló Petőfi-költészetet időrendi és tematikus egységekre tagolva. Versmondás, ének és több népi hangszerrel is kísért önálló feldolgozás nemcsak színesebb, hanem egyre emelkedőbbé és hamis pátosz nélkül felrázóvá teszi az irodalmi-zenei műsort, amit mindenki átélhet anélkül is, hogy ott ülne a hallgatóság soraiban.

Az Illyés Gyula 1936-os és Fekete Sándor harminc évvel későbbi Petőfi-könyvéből vett

rövid részleteken kívül más, Petőfit jellemezni kívánó értelmezést nem használ. Az egész lemez e három alkotónak – Verebes Krnács Erikának, Baráth Hajnal Annának és Zsoldos Ervinnek – ihletett hitvallása Petőfiről, egyben a ropogósra sült cipőhöz hasonló átnyújtása e mindig időszerű költői életműnek.

Már a felütés megragad. A bevezető gondolatok után az 1848 nyarán írt *Szülföldemen* dramaturgiai-katartikus feldolgozása a beléje fűzött *Anyám, anyám* népdalrészlettel. Ének és festőiség az emlékező felidézés egyre lassulóbb tempóiban, a szállóigévé vált sorok nyomtatékosításával: „Gyermek vagyok, gyermek lettem újra... Kifárad a lovas és a ló...” Nemcsak ebben, az egész összeállításban az a jótékony hangulat ömlik el, amely Petőfi mészáros, tűnődő verseitől vagy versrészleteitől a szintén megszólaltatott *Csatadaltig* ível, s amely teljes értékű magatartást elevenít meg a legkülönbözőbb költői eszközökkel.

A mintegy 50 perces műsor nagy és néhány kevésbé idézett költemény mentén építkezik. Teljes versként hangzik el a *Minek nevezzelek, Szeptember végén, A XIX. század költői, Egy gondolat bánt engemet...*, *A nép nevében, Föltámadott a tenger, Csatában* és az *Európa csendes, újra csendes...*, valamint a fókuszba helyezett, hosszú ideig nem kellőképpen méltányolt *Világosságot!*, ez a javított Hamlet-monológ, az összetettségében, hét hasonlatában, példát-

lanul nyitott, ugyanakkor vérfagyaló befejezésében talán legrendkívülibbnek mondható Petőfi-költemény. Ez önmagában is cáfolja azt a balvélekedést, hogy költőnk a könnyed dalok mestere lett volna. Petőfi életművének csak harmada dal, kétharmada meditatív költemény: episzto-la, stanza és disztichonos vagy csak hexameteres formában. Az igaz, hogy dalairól lett híres, rögtön sajátjának érezve a nép, már életében több mint félszázat neve említése nélkül énekelt, s az is méltánylandó, hogy a tavalyi évfordulóra dr. Takáts Gizella tapolcai zenetanárnő *Das los Petőfi* címen újabb 50 vers megzenésítését adta közre magánkiadásban. Ugyanakkor Petőfi félreismerésének legszembevetőbb jele, hogy gondolati költeményeit még mindig nem ismerik, így nem is méltányolják. E hiány pótlására a zentai CD sem vállalkozhatott, viszont kiegyenlített és arányos ívet rajzol fel e költészetről.

Erika, Anna és Ervin összeszolt triójában a versmondás zöme a legtapasztaltabb első szereplőre esett, a dalokat a másik kettő vállalta. Mindhármójuk sikerrel. Különösképp hatott rám az *Egy gondolat bánt engemet...* szuggesztív megoldása, melyhez hasonlólag eddig nem találkoztam, a *Csatában* magával ragadó megszólaltatása. Mérsékelt sikerűnek érzem a *Világosságot!* tolmácsolását, annál emlékezetesebbnek a *A nép nevében* és a *Föltámadott a tenger* elmondását. Egy női hang nem igazán tudja magára venni a férfihangok ta-

goltabb, erőteljesebb kifejezőkultúráját, arról nem is beszélve, hogy moll hangnemben más-ként szólnak a dúr akkordok. (Bár Ruttkai Éva József Attila *Kései siratóját* férfiaknál meggyőzőbben adta elő, igaz, ebben a versmondói mellett a színészi teljesítmény is közrejátszott...) Mindhárom művészükről felsőfokon kell szólnunk hangszer, szöveg- és ritmusérzék szempontjából. Előadásuk meg-ragadó, felrázó, ugyanakkor kel-lőképp tapintatos, visszafogott, sallangmentes, így meggyőző. Nemcsak a harsány, hanem a halk Petőfit is hagyja beszélni, s mindjárt az 5–6. számtól fogva rendkívül jó érzékkel párosítva az *Első esküm* aszódi emléket felemelő hitvallását az 1847-es kötet világhírű mottójával, a napjainkban Kínában szobrot

kapott *Szabadság, szerelem...* női és férfihangot összefogó kizengenésével. Az egész összeállításban lélek van, vagy még inkább: lélek csendes lehelete fű.

Külön dicséretnek kell szólnia Baráth Attila fotóiról, Lackó Lénárd borítótervéről és műszaki szerkesztéséről.

Petőfi sosem járt hosszú útjai során a Délvidéken. Talán 1848 őszén mehetett volna, amikor századával Nagykikindára vándorolt. A kiképző százados azonban gyermeke születésére hivatkozva Debrecenben maradt, a katonai vezérkarral való többszöri összeütközésének egyikét kockáztatva. Bori Imre esszéi után azonban most megérkezett erre az általa soha meg nem látogatott magyar tájegységre. Vegyék és hallgassák, ajándékozzuk! Olthatatlanul.

Reisinger János